

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Ref

VÄGAR TILL HÖGRE UTBILDNING

Betänkande avgivet av
kompetensutredningen

Stockholm 1970

Allmänna Förlaget

Statens offentliga utredningar

1970: 55

Utbildningsdepartementet

Vägar till högre utbildning

Organisation och information

Betänkande VI:2 avgivet av kompetensutredningen
Stockholm 1970

Statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet

Med skrivelse den 11 juni 1970 har kompetensutredningen överlämnat den första delen av sitt huvudbetänkande Vägar till högre utbildning; behörighet och urval (SOU 1970: 21). Det nu föreliggande betänkandet utgör huvudbetänkandets andra och avslutande del och innehåller kompletterande ut-

redning och förslag rörande organisatoriska och administrativa frågor m. m.

Kompetensutredningen får härmed vördsam- samt överlämna andra delen av sitt sjätte betänkande. Därmed har de sakkunniga slutfört sitt utredningsuppdrag.

Stockholm den 25 augusti 1970

Jonas Orring

Håkan Berg

Bengt Gustavsson

Anna-Lisa Lewén-Eliasson

Lennart Mattsson

Ingemar Mundebo

Gunnar Olderin

Birger Sandberg

Gunnar Wallmark

/Helmer Larsson

... die ...

... die ...

Innehåll

Kapitel 1 <i>Antagningens organisation och genomförande</i>	7	1.3.9 Antagningsnämnd	25
1.1 Inledning	7	1.3.10 Antagningens framtida organisation	26
1.2 Undersökning av olika antagnings-system	7	Kapitel 2 <i>Kompetensfrågornas handläggning</i>	28
1.2.1 Uppläggning av undersökningen	7	2.1 Inledning	28
1.2.2 Centraliserad och decentraliserad antagning	8	2.2 Löpande funktioner	28
1.2.3 Antal utbildningslinjer och utbildningsalternativ	8	2.3 Utvecklingsarbete	30
1.2.4 Hjälpmedel i antagningsarbetet	9	2.3.1 Inledning	30
1.2.5 Antagningsarbetets förlopp	10	2.3.2 Insamling och bearbetning av erfarenheter	30
1.2.6 Kvotering	11	2.3.3 Försök	30
1.2.7 Antagning av sökande inom fri kvot	12	2.3.4 Undersökningar av kompetensproblem	31
1.2.8 Återbudsfarande och reservuppflyttning	12	2.4 Samverkan i kompetensfrågor	31
1.2.9 Beslut om antagning – besvärsmöjligheter	14	2.4.1 Principiella synpunkter	31
1.2.10 Kostnader	14	2.4.2 Samordningen inom och mellan myndigheterna	33
1.3 Antagningens organisation i ett nytt system för behörighet och urval	15	2.4.3 Antagning till spärrad utbildning	34
1.3.1 Ett nytt behörighets- och urvalssystem	15	2.4.4 Särskilda frågor	36
1.3.2 Kraven på antagningen	16	2.5 Sammanfattande förslag	37
1.3.3 Kontroll av särskilda förkunskapskrav	16	Kapitel 3 <i>Information om kompetensfrågor</i>	39
1.3.4 Författningar och tillämpningsföreskrifter	17	3.1 Inledning	39
1.3.5 Centraliserad och decentraliserad antagning	18	3.2 Informationens nuvarande organisation, innehåll och omfattning	40
1.3.6 ADB som hjälpmedel	20	3.3 Erfarenheter av den nuvarande informationsverksamheten	42
1.3.7 Kvotering	23	3.4 Sammanfattning av nuläget	44
1.3.8 Antagningens genomförande	24	3.5 Det framtida behovet av kompetensinformation	44
		3.5.1 Allmänt	44

3.5.2	Ett nytt kompetenssystem . .	45
3.5.3	Nya grupper av utbildnings- sökande	46
3.6	Informationens framtida omfatt- ning, innehåll och organisation . .	46
3.6.1	Allmänna krav på kompe- tensinformation	46
3.6.2	Informationens omfattning och spridning till olika mål- grupper	47
3.6.3	Kraven på den skriftliga in- formationen	48
3.6.4	Övriga kanaler och media för information	50
3.6.5	Organisation av informa- tionsverksamheten	51
3.6.6	Sammanfattande synpunkter	52

1.1 Inledning

I del 1, kapitel 12, har KU framlagt förslag till ett nytt system för urval till högre utbildning. I vidaste bemärkelse innebär urval även ett fastställande av behörigheten till fortsatt utbildning, varefter inskrivning av studerande kan ske. I trängre mening avser urval den process varigenom behöriga sökandes meriter värderas och rangordning mellan de sökande görs upp. Antagningsmyndigheten beslutar, på grundval av gällande bestämmelser för meritvärdering och urval, om antagning av studerande.

Urvalsprocess och antagningsbeslut sker smidigare och säkrare genom en därför avsedd organisation. I föreliggande kapitel redovisar KU vissa synpunkter och förslag rörande antagningens organisation med utgångspunkt i förslaget till nytt kompetenssystem. De framlagda synpunkterna har i första hand aktualitet för antagning till s. k. spärrad utbildning, dvs. utbildningsvägar där antalet kursplatser är begränsat, men äger i tillämpliga delar giltighet även för inskrivningen till ospärrad utbildning, dvs. universitetens s. k. fria fakulteter.

Som underlag för KU:s synpunkter och överväganden beträffande antagningens organisation ligger vissa undersökningar av i bruk varande antagningssystem. Dessa undersökningar har genomförts av en särskild arbetsgrupp för tekniska och organisatoriska

frågor rörande antagningen m. m. (se del 1, kapitel 1). Gruppen har även haft att analysera de tekniskt-administrativa konsekvenserna av KU:s förslag till urvalsregler m. m. De undersökningar som genomförts av arbetsgruppen refereras i stora drag nedan.

1.2 Undersökning av olika antagningssystem

1.2.1 Uppläggning av undersökningen

Utgångspunkten för undersökningen var att studera nu fungerande antagningssystem beträffande såväl tekniskt-administrativa problem i sig som följdverkningarna av gällande meritvärderings- och urvalsbestämmelser i tekniskt-administrativt hänseende. Dessa problem kan konstateras vara i stor utsträckning likartade för olika utbildningsnivåer, varför såväl antagningar inom grundskolans kompetensområde som inom den högre utbildningen ingått i undersökningen. Sammanlagt fem antagningssystem har därvid studerats i detalj, varav tre inom den högre utbildningen (A-C nedan) och två inom grundskolans kompetensområde (D-E nedan). Förhållandena avser i huvudsak antagningen av studerande inför höstterminen 1969.

Följande antagningar ingick i detaljstudien.

Central antagning vid UKÄ till viss spärrad utbildning vid universitet och högsko-

lor (A)

antagningen till socialhögskolorna (B)

antagningen vid SÖ till lärarhögskolornas klasslärarlinjer (C)

central antagning av sjuksköterskeelever till fyra sjuksköterskeskolor i Västsverige (D)

antagningen av elever till gymnasium och fackskola i Stockholm (E).

I fortsättningen används beteckningarna A-E enligt ovan.

1.2.2 Centraliserad och decentraliserad antagning

Som framgår av översikten av nuvarande antagningsförhållanden i del 1, kapitel 4, kan antagningen ske centralt för ett större eller mindre antal utbildningsvägar eller lokalt (decentraliserat) till en enda utbildningsanstalt eller utbildningslinje. Olika typer av centraliserad antagning kan förekomma, vilket framgår av nedanstående exempel.

1 Central antagning till en utbildning som finns på flera orter i landet. Exempel: förskolläroantagningen, som sker centralt genom SÖ till alla förskoleseminarier i landet.

En variant av denna antagningstyp är antagningen till de husliga seminarierna, till vilka antagningen sker centralt genom SÖ. Vid dessa seminarier finns tre olika linjer, men på grund av att kravet på förpraktik är helt olika för de olika linjerna förekommer det knappast att samma person samtidigt söker till mer än en linje.

Ytterligare en variant av denna typ är antagningen till sjuksköterskeutbildningen, där en intagningsnämnd ombesörjer antagningen till alla sjuksköterskeskolor i Stockholms län, dvs. antagningen är central för dessa skolor. Detsamma gäller fyra sjuksköterskeskolor i Väst-Sverige. Övriga sjuksköterskeskolor i riket har helt decentraliserad (lokal) antagning.

2 Central antagning till viss utbildning som har flera linjer och finns på flera orter i landet samt där de olika utbildningslinjerna ofta utgör alternativa studiemål för de sökande. Exempel: socialhögskola, där antagningen handhas av samarbetsnämnden för socialhögskolorna, samt lärarhögskolas klasslärarlinjer, där antagningen sker centralt genom SÖ.

3 Central antagning till två eller flera utbildningslinjer, som kan vara alternativ för den sökande, på viss ort eller i viss region. Ex-

empel: antagning till gymnasium och fackskola.

4 Central antagning till två eller flera utbildningslinjer vid flera utbildningsanstalter samt på flera orter, där de olika utbildningslinjerna är vitt skilda från varandra beträffande utbildningens innehåll och omfattning men dock är alternativa studiemål för många sökande. Exempel: den centrala antagning till viss spärrad utbildning vid universitet och högskolor som administreras av UKÄ.

Som framgår av exemplen ovan är även rekryteringen till de olika antagningarna en del av centraliseringsbegreppet. Vid vissa antagningar förekommer riksrekrytering, dvs. sökande från hela landet kommer i fråga för antagning, vid andra, exempelvis gymnasie- och fackskolantagningen, mottas endast sökande från ett visst s. k. elevområde – regional rekrytering. Elevområdet kan, beträffande olika antagningar, omfatta en kommun, flera kommuner, ett län eller flera län.

Vart och ett av de antagningssystem (A-E) som detaljstuderats med avseende på organisation, genomförande och utfall, kan föras till någon av ovanstående antagningstyper. Antagning A tillhör typ 4, antagningarna B och C typ 2, antagning D typ 1 och antagning E typ 3. Som ovan nämnts spelar omfattningen och graden av centralisering en roll vid antagningens genomförande. Centraliseringsaspekten ingår således som en bakgrundsfaktor vid diskussionen av olika moment i antagningens organisation. Detsamma gäller frågan om användningen av olika tekniska hjälpmedel, i första hand ADB. De jämförelser mellan olika antagningssystem som följer nedan rör de av KU detaljstuderade antagningarna.

1.2.3 Antal utbildningslinjer och utbildningsalternativ

Antal utbildningslinjer och möjliga utbildningsalternativ i de undersökta systemen framgår av följande översikt. Med utbildningsalternativ menas här det antal utbildningslinjer på viss utbildningsort som den sökande kan i prioritetsordning ange på sin ansökningsblankett.

Antagning A har 27 olika utbildnings-

linjer som förekommer på en till sju orter, sammanlagt 84 utbildningsalternativ.

Antagning B har utbildning på tre olika linjer på fem orter, sammanlagt 15 utbildningsalternativ.

Antagning C har utbildning på två olika linjer på 15 orter, sammanlagt 30 utbildningsalternativ.

Antagning D har utbildning på en utbildningslinje på fyra orter, sammanlagt fyra utbildningsalternativ.

Antagning E har utbildning på elva utbildningslinjer på en ort, sammanlagt 15 utbildningsalternativ.

Antagningens omfattning kan också mätas i antal kursplatser och sökande. Dessas antal höstterminen 1969 framgår av nedanstående uppställning.

	Kursplatser	Sökande
A	ca 6 200	ca 15 000
B	560	ca 3 700
C	1 800	ca 8 900
D	ca 220	ca 1 700
E	ca 8 900	ca 11 500

Antagningens kvantitativa omfattning har stor betydelse för antagningens organisation och genomförande.

När det gäller att jämföra de olika systemen och dra slutsatser av effektiviteten m. m. i de olika antagningarna, är det därför viktigt att beakta, att de olika systemen skiljer sig avsevärt från varandra beträffande antagningens omfattning och komplexitet.

1.2.4 Hjälpmedel i antagningsarbetet

Användningen av tekniska hjälpmedel varierar för närvarande avsevärt mellan olika antagningssystem, från enbart konventionella kontorstekniska hjälpmedel till ett omfattande utnyttjande av ADB.

Antagningsförfarandet inom A baseras på användandet av ADB, vilket är en av förutsättningarna för att antagningsproceduren över huvud taget skall kunna genomföras inom den tid som står till buds och utan orimligt stor personalinsats. Användandet av ADB innebär – självklart – ej att

allt med antagningsförfarandet förknippat arbete sker maskinellt. De manuella kringrutinerna måste vara väl anpassade till ADB-systemet och fungera inom givna tidsramar med hänsyn till bl. a. de tidpunkter som gäller för ADB-körningarna.

System B utnyttjar följande hjälpmedel: ADB för uträkning av medelbetyg för sökande med slutbetyg från årskurs 3 i gymnasiet (program som används inom A). *Nålkort* som registerkort. *Präglade adressplåtar* för påförande av namn och adressuppgifter på registerkort samt på meddelanden till de sökande m. m.

De tre övriga systemen använder endast konventionella kontorstekniska hjälpmedel.

De studerade antagningssystemen medger således jämförelser mellan olika manuella system samt mellan maskinellt och manuellt system. Av sådana jämförelser framgår, att ju mer omfattande och framför allt komplex en antagning är, desto mer gör sig behovet av tekniska hjälpmedel – bl. a. ADB – gällande, i synnerhet om man skall kunna möta de säkerhets- och rättvisekrav som kan ställas på ett antagningssystem. Det är således inte antalet sökande och antagna eller i och för sig antalet utbildningsalternativ i organisationen som är avgörande för behovet av hjälpmedel. Stor roll spelar exempelvis förekomsten av många utbildningsvägar på många studieorter eller många utbildningsvägar med olika behörighetsregler och meritvärderingsnormer. Det samma gäller antalet sökandegrupper samt omfattningen av den s. k. fria kvoten och normerna för bedömningen inom denna.

Av jämförelserna framgår vidare att det antagningssystem där man använder ADB är det manuella överlägset, när det exempelvis gäller att, inom en given tidsram, få tid till kommunikation med de sökande (kontrollbesked o. d.), vilket ökar säkerheten i antagningen. Tidsvinst uppstår dels därigenom att vissa, i ett manuellt system tidsödande rutiner som behörighetskontroll och uträkning av medelbetyg kan ske maskinellt, dels genom att utskrift av data-post görs maskinellt.

Ett maskinellt system medger vidare s. k.

Aktiviteter	Antagningssystem				
	A	B	C	D	E
1 Sista dag för ansökan	24.6	1.5	24.6	15.5	15.2
2 Sista dag för komplettering av ansökan	—	18.6	—	omkr. 15.6	13—14.6 ¹
3 Bevis att ansökan inkommit utsänds till sökande	25.6	1—15.5	—	—	—
4 Kontrollbesked utsänds till sökande	14.7	—	—	—	—
5 Kontrollbesked åter till antagningsmyndighet	24.7	—	—	—	—
6 Beslutssammanträde om antagning	X ²	15.7	22—23.7	26.6	omkr. 30.6
7 Första antagningsbesked utsänds till sökande	28.7	25.7	31.7	28.6	1—10.7 ³
8 Meddelande till sökande om reservplatssiffror	28.7	—	X ⁴	—	—
9 Meddelande till sökande om urvalspoäng	28.7	—	31.7	—	—
10 Bekräftelse av kursplats från sökande	7.8 (1.9) ⁵	1.8	8.8	8.7	15.8
11 Andra antagningsbesked utsänds till sökande	16.8	—	—	—	—
12 Tredje antagningsbesked utsänds till sökande	26.8	—	—	—	—
13 Kursstart	1.9	1.9	18.8	28.7 (11.8) ⁶	25.8
14 Reservuppflyttning ägde rum t. o. m.	30.9	8.9	25.9	1.9	15—20.9

¹ De sökandes vårterminsbetyg från grundskolan sänds till antagningsenheten vid denna tidpunkt.

² Beslut om antagning fattas efter kontroll av kurslistor m. fl. datalistor som tas fram innan antagningsbeskeden skrivs ut av datamaskinen (printas).

³ 10.7 var den senaste tidpunkt då de sökande erhöll besked om antagning. Redan 1.7 offentliggjordes resultat av antagningen i press och radio och listor översändes till skolorna.

⁴ Från och med antagningarna vårterminen 1970 utsänds besked om reservplatssiffror.

⁵ Antagen sökande skall bl. a. meddela om han accepterar erbjuden kursplats 7.8.1969. Bekräftelse sker vid uppropet 1.9.1969.

⁶ Kursstarten var ej gemensam för alla ingående skolor.

successiv kvotering, dvs. beaktande av förändringar under antagningsarbetets gång i sökandegruppernas inbördes förhållande. Härigenom kan man i ett maskinellt system bättre tillgodose väsentliga delar av de syften som ligger bakom antagningsbestämmelserna. (Beträffande successiv kvotering se vidare under 1.2.6.)

1.2.5 Antagningsarbetets förlopp

I ovanstående sammanställning ges en översikt över vissa aktiviteter som ingår i de studerade antagningssystemen. Tidpunkterna gäller i princip antagningen inför höstterminen 1969 men kan betraktas som generellt gällande riktpunkter vid alla antagningstillfällen inför hösttermin.

Mellan de i sammanställningen inprickade

de tidpunkterna pågår antagningsarbetet som påbörjas omedelbart efter ansöknings- tidens utgång (visst förarbete påbörjas så snart ansökningshandlingar inkommit). De huvudsakliga momenten i antagningsarbetet är: behörighetskontroll, kvotering, meritvärdering, rangordning, frikvotbedömning och slutligen urval. Efter det beslut om antagning skett utsänds antagningsbesked till de sökande.

Så snart bekräftelse av antagningsbeskedet inkommit från de sökande vidtar arbetet med reservuppflyttningen, dvs. tillsättandet av de kursplatser som genom återbud blir vakanta. Denna reservuppflyttning ägde i alla de studerade antagningssystemen rum till i vissa fall långt efter kursstart.

Tidsschemat visar att i de antagnings- system som har den kortaste tiden för be-

handling av ansökan, nämligen C och D, ingen kommunikation med samtliga sökande, vare sig enkel- eller dubbelriktad, förekommer mellan sista ansökningsdag och tidpunkt för utsändande av antagningsbesked. Under den första delen av antagningsproceduren är däremot infordrandet av kompletterande handlingar ett tidskrävande arbete i varje fall inom C, där detta moment även innefattar viss direktkontakt med avlämnande skolor. I B, som har en längre behandlingstid, förekommer momentet »bekräftelse att ansökan inkommit». Här förekommer också, ehuru detta inte framgår av tidplanen, under denna tid viss tvåvägskommunikation med de sökande som skall genomgå inträdesprov.

A skiljer sig från övriga antagningssystem därigenom att man här, trots att tiden mellan ansökan och kursstart är mindre än för t. ex. B, har tid för en omfattande tvåvägskommunikation med de sökande. Förutom »meddelande om ansökningsnummer», som samtidigt utgör bekräftelse på att ansökan inkommit, utsänds här kontrollbesked som innehåller de data från ansökningsblanketten som överförts till magnetband. Dessa kontrollbesked skall i förekommande fall rättas av den sökande och återsändas till antagningsorganet som ser till att de rätta uppgifterna stansas och överförs till magnetbandet. Genom denna kommunikation med den sökande ökas säkerheten i behandlingen.

Därtill kommer i system A preliminärt antagningsbesked samt två meddelanden om antagning efter maskinell reservuppflyttning. Inom detta system, liksom inom C, utsänds också i samband med antagningsbesked meddelande om reservplatssiffra och urvals-poäng. Slutsatsen av ovanstående blir bl. a. att tidsfaktorn i och för sig inte är avgörande för vilka aktiviteter som kan inrymmas mellan ansökan och antagning utan snarare att just utnyttjandet av ADB som hjälpmedel inom system A är avgörande för möjligheten att ge en mer omfattande service till de sökande.

En annan slutsats, som kan dras av de undersökningar som gjorts är att de flesta

system är hårt tidspressade och att de, i varje fall vad beträffar A, B och C, knappast medger någon väsentlig utökning av antalet sökande, om nuvarande teknik och arbetssätt skall användas inom de tidsramar som man för närvarande av olika skäl nödgas arbeta med.

1.2.6 Kvotering

Vid alla de studerade systemen tillämpas proportionell kvotering, dvs. de sökande indelas i grupper och kursplatserna fördelas på varje grupp i direkt proportion till antalet behöriga sökande inom gruppen. Det antal sökandegrupper som maximalt kan förekomma i de olika systemen är i A och B = 2, i C = 5, i D = 11 och i E = 9.

Det praktiska genomförandet av kursplatsfördelningen varierar något mellan de olika systemen, trots att huvudprincipen – proportionalitet – är densamma.

I system A, B och D fördelas kursplatserna i proportion till det antal behöriga sökande som i något alternativ angett sig söka till viss utbildningslinje och ort. En sökande kan alltså ingå i kvoteringsunderlaget vid t. ex. femton olika kvoteringar.

I system A tillämpas dessutom s. k. successiv kvotering, vilket innebär att då en sökande uttagits till ett alternativ stryks han som sökande till sina lägre prioriterade alternativ och ingår således ej längre i kvoteringsunderlaget vid dessa utbildningslinjer. Detta betyder att kvotförhållandet mellan grupperna ändras i varje s. k. uttagningsfas. I ett stort antagningssystem, där man samtidigt kan söka flera utbildningslinjer, är en sådan omkvoteringsmetod praktiskt möjlig att tillämpa i full utsträckning endast under förutsättning att antagningen utförs med hjälp av ADB.

I system C görs en kvotering, som innebär att man räknar antalet behöriga sökande i varje kvotgrupp och därefter fördelar det totala antalet kursplatser proportionellt. Någon hänsyn tas således ej vid kvoteringen till den ort/de orter den sökande angett på sin ansökan.

Vid antagningen till system E sker kvo-

teringen med utgångspunkt i antalet första-handssökande. Den sökandes första alternativ på ansökningsblanketten, till vilket han är behörig, räknas vid kvoteringen.

I vissa antagningar förekommer att det finns få sökande i en eller flera grupper. Om proportionell kvotering strikt tillämpas blir vissa grupper ibland helt utan kursplats. Vanligen överförs då dessa sökande för bedömning inom den fria kvoten.

Den metod som valts i respektive antagningssystem hänger samman med de förutsättningar som gäller för antagningens genomförande. Vidare kan man anta, att de skiljaktigheter i tillämpningen som här föreligger också hänger samman med att, i de författningar (motsvarande) som reglerar respektive antagning, klara förutsättningar saknas för hur tillämpningsföreskrifterna i detta avseende skall utformas.

1.2.7 Antagning av sökande inom fri kvot

I alla system förekommer i princip ungefär samma kategorier sökande att behandla i fri kvot, nämligen sökande som »på annan grund» kan antas äga förutsättningar att tillgodogöra sig den sökta utbildningen (i vissa system detsamma som dispensfall), sökande med examen/slutbetyg från viss behörighetsgivande utbildning, vilkas meriter inte kan värderas och användas vid rangordningen i någon av de ordinarie kvotgrupperna, sökande med utländska betyg samt sökande från de ordinarie kvotgrupperna med visst slag av tilläggsmeritering eller sökande som vid antagningen missgynnats i sin ursprungliga kvotgrupp.

Den allmänna principen för antagning av frikvotssökande inom alla system är, att denna skall ske efter en i möjligaste mån fri bedömning av den sökandes alla meriter. Vid denna bedömning strävar man efter att den som antas inom fri kvot skall vara minst så väl meriterad som den sist antagne i någon av de ordinarie kvotgrupperna.

I regel måste två olika slag av bedömningar göras inom den fria kvoten, nämligen följande.

1 Man måste fastställa vissa sökandes behörighet, dvs. bedöma huruvida en sökande »på annan grund» kan antas ha möjlighet att tillgodogöra sig undervisningen vid den sökta utbildningen. En sådan behörighetsprövning måste också göras beträffande sökande med utländska betyg.

2 Man måste göra en bedömning av alla sökandes meriter för att kunna jämföra var och en dels med andra sökande inom den fria kvoten, dels med den sist antagne sökanden inom de ordinarie kvotgrupperna.

Förfaringssättet vid dessa bedömningar varierar något mellan de olika systemen. I B, som har en stor fri kvot (20 procent) och flera olika grupper av sökande inom den fria kvoten än övriga antagningar, används tabeller för skattning av meriter, vilket innebär att arbetet med den fria bedömningen delvis systematiserats. Även C följer fastställda normer för bedömning och poängsättning men endast när det gäller sökande, som eljest skulle ha tillhört någon av de ordinarie kvotgrupperna och som på grund av tilläggsmeriter av visst slag skall bedömas inom fri kvot.

Frikvotsbedömningen erbjuder stora svårigheter inom vissa system men upplevs som mindre problemfyllda inom andra. Antalet sökande och antalet sökandegrupper inom den fria kvoten har stor betydelse för hur omfattande dessa problem blir. Även antalet utbildningsvägar inom systemet speglar en roll liksom förekomsten av skilda behörighets- och meritvärderingsregler för olika utbildningsvägar inom samma antagningssystem. Om antalet frikvotssökande är lågt liksom antalet grupper inom den fria kvoten, är frikvotsbehandlingen däremot inte något mer tidskrävande moment under antagningsproceduren.

1.2.8 Återbudsförfarande och reservuppflyttning

De kursplatser som på grund av återbud blivit vakanta fylls med reserver. Reservuppflyttningen handhas vid samtliga studerade antagningssystem centralt. Inom

system A görs under antagningsproceduren tre olika antagningar. I samband med de båda senare sker reservuppflyttningen maskinellt. Först efter den tredje antagningsomgången görs uppflyttningen manuellt.

I B- och E-systemen tillämpas, i syfte att begränsa reservuppflyttningens omfattning, »överintag», dvs. fler sökande antas än vad man kan ta emot vid kursstart. Även inom A har överintag i viss utsträckning gjorts. Erfarenheterna av detta är goda. Överintag förutsätter dock i regel att man har en mycket ingående kännedom om den vanliga förekommande återbudsfrekvensen.

Trots överintag har reservuppflyttningen förhållandevis stor omfattning i alla system utom E där man lyckats i sina strävanden att begränsa denna uppflyttning. Detta kan i sin tur bero på att man där har en tämligen lång erfarenhet att bygga på och att systemet i övrigt kännetecknas av en viss stabilitet; bl. a. är rekryteringen regional och de sökande har ej rätt att söka motsvarande utbildning i annan region än de tillhör. I D är återbudsfrekvensen ca 50 procent och man tvingas således kalla ungefär dubbelt så många sökande som det finns kursplatser. Systemet C hade höstterminen 1969 ca 500 återbud, vilket innebär en återbudsfrekvens av ca 30 procent.

I första antagningsomgången antog t. ex. B 629 sökande till sammanlagt 560 kursplatser. Samtidigt uttogs ca 280 reserver men trots detta stora antal reserver plus tidigare överintag räckte inte reserverna till att fylla de lediga kursplatserna.

Det är inte otänkbart att den omfattande reservuppflyttning, som redovisas i flera system, bland annat hänger samman med att olika utbildningar inom eller utom systemen startar vid olika tidpunkter. I system C togs den sista reserven in ca fem veckor efter kursstart 18.8. Denna sena reservintagning, som från flera synpunkter är mindre lämplig, beror enligt uppgift bl. a. på att många antagna är osäkra på sitt utbildningsval och därför bestämmer sig sent. Detta i sin tur kan bero på att de önskar hålla vägen öppen till andra utbildningar vilka de sökt alternativt. Någon un-

dersökning av om, och i så fall hur många, studerande som »hoppa av» efter kursstart, därför att de senare vunnit inträde vid en utbildning med senare kursstart, har inte gjorts.

Även inom D, där utbildningen startar ännu tidigare (mellan 27.7 och 11.8) har förhållandet med sena återbud påtalats. Där tillskriver man emellertid detta förhållande i första hand den omständigheten att de sökande i möjligaste mån vill komma till en sjuksköterskeskola nära hemorten.

Vissa begränsningar i den sökandes rätt att byta kursplats föreligger. I system C får en sökande som accepterat erbjuden plats inte kvarstå som sökande till högre prioriterat alternativ. Anledningen härtill är bl. a. att kursstarten sker redan 18.8. Antagningsmyndigheten har här således mycket snäva tidsmarginaler för reservuppflyttningen och genom ovan nämnda begränsning minskar omfattningen av denna procedur. I A finns under den senare delen av antagningsproceduren vissa inskränkningar i rätten att byta erhållen kursplats mot annan. Detta bedöms nödvändigt bl. a. med hänsyn till att en reservuppflyttning i ett system av denna typ drar med sig en »kedjereaktion» av uppflyttningar och således kan beröra många olika utbildningslinjer.

Dessa inskränkningar får ses mot bakgrunden av läroanstalternas berättigade krav på viss stadga i utbildningsorganisationen. Antagning av studerande alltför långt efter kursstart innebär nackdelar i första hand för de studerande själva men också för utbildningsanstalten.

Övervägande skäl anses för närvarande tala för att reservuppflyttningen, liksom nu är fallet, sker centralt. Både inom A och C, där man prövat vissa former av decentraliserad reservuppflyttning, har det ansetts att, med den teknik och det arbetssätt i övrigt som tillämpas idag, framför allt större rättvisa och i viss mån även enklare administration följer med centraliserad reservuppflyttning.

Sammanfattningsvis vill KU här framhålla följande. Rätten och friheten för de sökande att vid sin ansökan ange nästan

obegränsat antal alternativ är något för Sverige jämförelsevis unikt. Största anledningen till tveksamhet inför företeelsen hänför sig naturligtvis till att bättre meriterade sökandes angivande av flera valalternativ i avsevärd omfattning medför olägenheter, ofta ganska besvärande, för något mindre meriterade sökande. En viss begränsning i antalet medgivna valalternativ vore därför i och för sig befogad. KU avstår dock från att framlägga förslag härom.

1.2.9 Beslut om antagning – besvärsmöjligheter

Formerna för antagningsbeslut varierar mellan de olika antagningssystemen beroende på det författningsmässiga (motsvarande) underlaget för antagningen.

I system A fattas beslut om antagning av fem olika myndigheter, varav en, UKÄ, företräder huvuddelen av utbildningsvägarna i systemet och de fyra övriga, nämligen respektive styrelse för jordbrukets tre högskolor samt antagningsnämnden för civilekonomutbildning, fattar beslut om antagning till var och en sin utbildningslinje. Talan mot antagningsbeslutet kan föras hos Kungl. Maj:t i form av besvär.

I system B fattas beslut om antagning av samarbetsnämnden för socialhögskolorna, i vilken ingår rektorerna för de fem olika läroanstalterna, två ledamöter som tillsatts av Kungl. Maj:t samt fem adjungerade studeranderepresentanter. Enligt stadgan för socialhögskolorna (SFS 1967: 488, 53 §) får talan mot samarbetsnämndens beslut om antagning ej föras.

I system C fattades beslut om preliminär antagning t. o. m. höstterminen 1969 av en intagningsnämnd utsedd av SÖ. Nämnden bestod av åtta ledamöter, nämligen tre rektorer eller biträdande utbildningsledare vid lärarhögskolorna, en representant för Sveriges lärarförbund, en för SFS och tre för SÖ. Från och med vårterminen 1970 fattas beslut om antagning av SÖ, som först hör intagningsnämnden. Vissa ändringar har gjorts i nämndens sammansättning. Beslut om definitiv antagning fattas av rek-

tor vid respektive lärarhögskola efter granskning av originalhandlingar samt inlämnat läkarintyg. Den senare granskningen kommer från och med höstterminen 1970 att göras centralt av intagningsnämnden. Talan mot beslut om antagning får föras hos Kungl. Maj:t i form av besvär.

I system D åvilar ansvaret för antagningen en intagningsnämnd, som består av de i antagningssystemet ingående sjuksköterskeskolornas rektorer, en av styrelsen för respektive skola utsedd ledamot samt en sekreterare. Enligt kungl. brev 29.11.1968 med vissa bestämmelser angående sjuksköterskeskolor skall beslut om antagning fattas av sjuksköterskeskolors styrelse. Denna beslutanderätt har av respektive skolas styrelse delegerats till de i intagningsnämnden ingående ledamöterna. Skolornas representanter fattar således beslut om antagning av studerande till den skola de representerar. Enligt 42 § i ovan nämnda kungl. brev får talan mot detta beslut inte föras.

I system E fattas beslut om antagning av den gemensamma intagningsnämnden för Storstockholms gymnasium. Enligt Kungl. Maj:ts instruktion för denna nämnd (6.12. 1968) får talan mot beslut om antagning ej föras i andra än vissa specialfall.

I systemen B, C och E fattas således beslut om antagning av en instans och även i D är beslutsfattandet samordnat inom intagningsnämnden. Formen för beslutsfattande inom A innebär däremot bl. a. att tid för kommunikation mellan centrala antagningsenheten och de utanför UKÄ beslutsfattande myndigheterna måste inräknas i tidsplaneringen.

1.2.10 Kostnader

Vissa undersökningar av de faktiska kostnaderna för antagningen i de studerade systemen har gjorts, vilka redovisas i följande sammanställning.

Talen är av olika skäl ej sinsemellan jämförbara. Antalet sökande i förhållande till antalet antagna har självfallet betydelse för kostnaderna per antagen sökande – många sökande till få kursplatser medför höga

Antagnings-system	Totalkostnad i kronor ht -69	Kostnad i kronor per sökande	Kostnad i kronor per antagen sökande
A	700 000	47	114
B	97 500	26	174
C	67 000	8	37
D	16 600	10	74
E	170 000	15	19

kostnader per antagen sökande. Härtill kommer att, även om man strävar efter att göra kostnadsredovisningen så likformig som möjligt för de olika systemen, det dock kan finnas dolda kostnader i vissa system, vilka således ej kunnat redovisas här.

Som tidigare nämnts ger olika antagningssystem en olika omfattande service åt de sökande, en service som självfallet medför kostnader. Även från denna synpunkt sett är det således inte rimligt att göra direkta jämförelser mellan kostnaderna för de olika antagningarna.

Beträffande de enskilda systemen kan nämnas, att i kostnaderna för A ingår vissa annonskostnader även för öspärrad utbildning vid filosofisk fakultet, då annonseringen delvis var gemensam för spärrad och öspärrad utbildning.

I kostnaderna för system B ingår ca 35 000 kronor för administration och genomförande av inträdesprov. Om man räknar bort denna summa från totalkostnaden skulle varje sökande kostat ca 17 kronor och varje antagen studerande ca 112 kronor.

1.3 Antagningens organisation i ett nytt system för behörighet och urval

1.3.1 Ett nytt behörighets- och urvalssystem

Kännetecknande för det *behörighetssystem* som KU föreslår i del 1, kapitel 10, är bl. a., att ett tämligen stort antal grupper med växlande förutbildning, såväl vad avser den- nas längd som innehåll, får allmän behörighet till högre utbildning. Även de personer vars behörighet konstitueras av viss ålder och viss tids yrkesverksamhet kan beräknas ha en mycket skiftande erfarenhetsbakgrund.

En följd av ett sådant system för allmän behörighet är, att de särskilda förkunskapskraven kan komma att gälla ganska många ämnen för vissa utbildningsvägar samt uttryckas i termer som t. ex. »betyg över kunskaper enligt årskurs 1-3 i gymnasieskolan eller motsvarande». (Se vidare del 1, kapitel 11.)

Grunden för det av KU föreslagna *urvalssystemet* är, att de sökande skall indelas i grupper efter förutbildning och att proportionell kvotering mellan grupperna i varje fall tills vidare skall tillämpas. Inom de flesta grupperna skall mer än ett av urvalsinstrumenten betyg, studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet användas. Inom varje grupp skall rangordning ske efter vissa regler. Till de proportionella kvoterna kommer en fri kvot, där en mer individuell helhetsbedömning av de sökandes alla meriter skall göras.

KU har av olika skäl nödgats lämna vissa frågor öppna, när det gäller olika komponenter i det föreslagna urvalssystemet. Detta rör främst sammanvägningen av de olika urvalsinstrumentens resultat i form av poäng eller motsvarande, där resultaten av olika slags försöksverksamhet måste avvägas, innan man kan ta slutlig ställning. Bl. a. detta förhållande medverkar till att KU inte kan framlägga något mer slutgiltigt förslag om antagningens organisation. Utredningens direktiv innehåller inte heller något sådant uppdrag. KU har emellertid funnit det angeläget att diskutera härmed sammanhängande frågor tämligen ingående för att ge ett underlag för fortsatt arbete med antagningens organisation. Utgångspunkten har härvid varit hur det föreslagna behörighets- och urvalssystemet praktiskt fungerar i en verklig antagningssituation. Vilka problem uppstår? Vilka åtgärder

kan vidtas för att på bästa sätt komma till rätta med dessa problem?

1.3.2 Kraven på antagningen

Oavsett en antagnings storlek och omfattning m. m. måste man, enligt KU:s uppfattning, ställa vissa generella krav på antagningsorganisationen. Huvudkravet är därvid, att denna skall vara så utformad och administrerad att syftet med meritvärderings- och urvalsregler uppfylls.

Behörighets- och urvalsbestämmelser är således den grund på vilken antagnings-systemet vilar och dessa har avgörande betydelse för antagningens organisation.

Det är oundvikligt att ett urvalssystem som det föreslagna kommer att medföra vissa problem för antagningens organisation och genomförande. I första hand kan antalet kvotgrupper samt omfattningen av den fria kvoten innebära svårigheter, när det gäller genomförandet av antagningen, i varje fall en mer omfattande sådan.

Det skulle därför från antagningsorganisatorisk synpunkt varit önskvärt, om antalet kvotgrupper kunnat hållas lägre. KU har emellertid inte funnit detta möjligt, utan att samtidigt ge avkall på de principer som ligger bakom det föreslagna behörighetssystemet. De antagningsorganisatoriska aspekterna måste således, i såväl detta som andra fall, underordnas de principiella ställningstaganden som lett till det föreslagna behörighets- och urvalssystemets konstruktion.

Andra krav som bör ställas på antagningsorganisationen är

att organisationen möjliggör att den sökandes berättigade krav på rättssäkerhet tillgodoses samt att största möjliga säkerhet i antagningen uppnås

att organisationen underlättar ansökningsproceduren för den sökande och bl. a. gör det lättare för honom att överblicka och bevaka ett rimligt antal utbildningsvägar

att organisationen möjliggör att utbildningsresurserna utnyttjas effektivt

att organisationen är så uppbyggd att tilldelade ekonomiska, tekniska och personella

resurser för antagningsarbetets genomförande utnyttjas optimalt.

Med utgångspunkt i ovanstående krav på antagningens organisation kan man konstatera, att praktiskt taget varje moment i antagningens genomförande måste ses från såväl den sökandes som från antagningsmyndighetens och i vissa fall även de mottagande läroanstalternas synpunkt. Rimlig hänsyn måste exempelvis tas till den sökandes krav på rättssäkerhet och säkerheten i antagningen, den sökandes rätt att välja olika utbildningsalternativ i en antagning som omfattar flera sådana, hans möjlighet att i ett komplext antagningssystem överblicka sin situation osv.

De mottagande läroanstalterna kan ha berättigade krav på att exempelvis antagningsarbetet är avslutat i så god tid, att de antagna kan infinna sig till kursstart, då i princip alla kursplatser bör vara besatta.

För att antagningsmyndigheten/antagningsorganet skall kunna genomföra sitt arbete måste författningar (motsvarande) ge tillräckligt underlag för utfärdandet av tillämpningsföreskrifter, vilka medger att urvalet till spärrad utbildning sker i enlighet med de syften som ligger bakom behörighets- och urvalsbestämmelserna. Ett genomförande av antagningsproceduren med tillbörlig hänsyn till de sökandes och till de mottagande läroanstalternas krav förutsätter vidare att myndigheten har tillräcklig tid och särskilda resurser till sitt förfogande.

Hela antagningsarbetet måste således prövas från dessa tre intressegruppers synpunkter och i vissa fall måste avvägningar göras beträffande vilka synpunkter som skall anses mest berättigade att ta hänsyn till. Kompromisser kan då i vissa fall bli nödvändiga.

1.3.3 Kontroll av särskilda förkunskapskrav

En fråga av mindre principiell än teknisk natur, där de praktiska synpunkterna på antagningens genomförande bör kunna få spela en viss roll, är kontrollen av att de särskilda förkunskapskraven är uppfyllda.

I ett behörighetssystem som det av KU föreslagna kommer, så vitt kan bedömas, många sökande att behöva komplettera sin allmänna behörighet med ett eller flera ämnen för att uppfylla även de särskilda förkunskapskraven. Detta förhållande är inte enbart eller ens huvudsakligen koncentrerat till sökande inom fri kvot utan kan komma att beröra sökande inom alla förekommande kvotgrupper.

Kontrollen av att den särskilda behörigheten är uppfylld kommer således att ingå som ett moment inom alla sökandegrupper, och det är från antagningssynpunkt viktigt, att denna kontroll blir så okomplicerad och litet tidskrävande som möjligt.

Enligt KU:s uppfattning är det viktigt, att inte föreskrifterna rörande de särskilda förkunskapskraven är alltför formella vad beträffar sättet för inhämtandet av dessa kunskaper. KU föreslår därför (del 1, kapitel 11) att om förkunskapskraven uttrycks i lärokurs på viss linje i gymnasieskolan, det bör ankomma på antagningsmyndigheten att i förekommande fall undersöka, om i huvudsak motsvarande kunskaper kan ha förvärvats på annat sätt (genom studier eller yrkesverksamhet).

Huvudregeln bör emellertid vara, att de särskilda förkunskaperna skall dokumenteras genom särskild prövning på tre- respektive tvåårig linje i gymnasieskolan. I detta sammanhang vill KU på nytt aktualisera en, i del 1, flera gånger berörd fråga.

KU föreslår beträffande de särskilda förkunskapskraven, att dessa skall kunna uttryckas i delar (moment) av hela lärokursen i ämnet enligt fordringarna för tre- respektive tvåårig linje. För att detta förslag skall få någon praktisk betydelse för den enskilde sökanden krävs att det finns möjligheter att få sådana delkunskaper dokumenterade efter prövning. KU föreslår därför att åtgärder vidtas för att prövning på sådana delkunskaper, som ingår i de särskilda förkunskapskraven till olika högre utbildningsvägar, skall kunna genomföras.

Detta utesluter emellertid inte, att man därutöver bör skapa möjligheter för den enskilde sökanden att få kunskaper mot-

svarande de särskilda förkunskapskraven godtagna utan särskild prövning enligt ovan. Framförallt torde detta vara aktuellt för sökande vilkas behörighet grundas på annan gymnasial utbildning än gymnasieskolan. Från praktiska antagningssynpunkter är det därvid önskvärt att antagningsmyndighetens bedömning av vad som skall betraktas som motsvarande kunskaper underlättas. För de vanligast förekommande gymnasiala utbildningsvägarna utanför gymnasieskolan bör således så snart ske kan genom den centrala myndighetens försorg en bedömning göras av vilka moment i respektive gymnasiala utbildning som kan anses motsvara tre- eller tvåårig gymnasielinje i de aktuella ämnena. Därigenom kan antagningsmyndigheten omedelbart bedöma vissa gymnasiala utbildningsvägars behörighetsvärde i detta avseende. Dessutom får man värdefull ledning för bedömning av andra gymnasiala utbildningsvägar, som inte ingår i den »översättningskatalog», vilken bör bli resultatet av ovan föreslagna åtgärder.

1.3.4 Författningar och tillämpningsföreskrifter

Till grund för antagningens organisation måste ligga den författning (motsvarande) som innehåller behörighets- och urvalsbestämmelser för tillträde till de aktuella utbildningsvägarna samt de tillämpningsföreskrifter till dessa som normalt utarbetas av den ansvariga myndigheten. De författningar som för närvarande reglerar behörighet och urval, såväl inom den högre utbildningen som inom grundskolans kompetensområde, har i hög grad karaktären av rambestämmelser, inom vilka berörda myndigheter har ett ganska stort mått av rörelsefrihet. Den för respektive utbildning ansvariga myndigheten (i första hand UKÄ och SÖ) har därvid att utfärda tillämpningsföreskrifter, som antagningsmyndigheten/antagningsorganet har att följa. I den mån antagningen är centraliserad till den centrala myndigheten, som fallet är t. ex. vid den centrala antagningen inom UKÄ

eller beträffande vissa utbildningsvägar inom SÖ:s tillsynsområde, garanterar detta en likformighet i tillämpningen av gällande bestämmelser och föreskrifter, som är till fördel för såväl den sökande som för mottagande läroanstalt.

Enligt KU:s uppfattning är det lämpligt att de författningar (motsvarande) som reglerar behörighet och urval även i fortsättningen har karaktären av rambestämmelser, till vilka respektive myndighet har att utfärda tillämpningsföreskrifter. Inte minst är detta viktigt med hänsyn till att dessa författningar kan beräknas komma att reglera tämligen vidsträckta områden, som innehåller utbildningsvägar med i olika avseenden skiftande förhållanden. Det är emellertid enligt KU:s uppfattning också nödvändigt, att dessa författningar är så utformade, att de ger ett fast underlag för tillämpningsföreskrifter avseende olika typer av antagningar, t. ex. vad beträffar centraliseringsgraden, kvoteringsmetoder osv. Vissa av de nu gällande författningarna är i dessa avseenden ej helt tillfyllest. Så t. ex. utgår den nuvarande provisoriska behörighetskungörelsen för högre utbildning (senaste lydelse SFS 1970: 175) till synes från att varje antagning sker lokalt för varje utbildningsanstalt eller fakultet. Några grunder för hur man skall tillämpa kungörelsen vid en komplex central antagning av den typ som nu förekommer vid UKÄ ger den således inte. Inte minst har detta betydelse för valet av kvoteringsmetod, en fråga som diskuteras utförligare nedan.

1.3.5 Centraliserad och decentraliserad antagning

I redogörelsen för förhållandena inom nuvarande antagningssystem har olika former av centraliserad antagning presenterats. Här har också konstaterats, att graden av centralisering spelar en betydelsefull roll, när det gäller att bedöma ett antagningssystem i förhållande till ett annat med avseende på funktion, effektivitet osv. Olika centraliseringsgrad medför olika slag av pro-

blem då alla system har sina för- och nackdelar.

Vad beträffar tillämpningen av behörighets- och urvalsbestämmelser i stort ter sig denna tillämpning mindre komplicerad i en liten decentraliserad antagning än i ett omfattande centralt system. KU har rent teoretiskt sökt tillämpa det föreslagna behörighets- och urvalssystemet på två i bruk varande antagningssystem, nämligen den centrala antagningen vid UKÄ och antagningen till fyra sjuksköterskeskolor i Västsverige. I den senare antagningen, som omfattade endast en utbildningslinje, skulle det enligt denna prövning i första hand bli en fråga om en mindre ökning av framförallt de personella resurserna så att den ökade informationsmängden i systemet kunde tas om hand inom de föreskrivna tidsramarna. I UKÄ-systemet däremot synes det föreslagna systemet kunna medföra vissa svårigheter när det gäller att möta framförallt det ökade antalet kvotgrupper samt behandling och bedömningen av de sökande inom den, så vitt kan bedömas, tämligen omfattande fria kvoten.

Dessa problem synes emellertid inte olösliga och kan därför i sig inte behöva innebära att man måste frånga den centralisering av antagningen som redan är genomförd inom huvuddelen av UKÄ:s förvaltningsområde och som man i allt högre grad är på väg mot även inom SÖ:s tillsynsområde. Bakgrunden till en sådan centralisering av flera antagningar till ett gemensamt antagningssystem torde i första hand vara en önskan att rationalisera antagningen i syfte att uppnå ett optimalt utnyttjande av utbildningsresurserna, dvs. att varje tillgänglig kursplats vid kursstart skall vara besatt med en sökande, som sedan ej heller lämnar sin erhållna kursplats därför att han vunnit inträde vid annan utbildning, exempelvis en med senare kursstart. Att helt uppnå detta idealtillstånd ligger inte inom möjlighetens gräns ens vid en stark centralisering av antagningen, men fördelarna i jämförelse med helt decentraliserade antagningar torde vara uppenbara.

I en helt decentraliserad antagning måste

man i regel räkna med att omfattningen av dubbelansökningar och dubbelbeläggning av kursplatser blir stor. Som exempel kan nämnas antagningarna till sjuksköterskeutbildning, där det kan förekomma att samma person uppträder som sökande till landets alla 34 sjuksköterskeskolor, varav endast ett mindre antal har centraliserat antagningen till att omfatta flera skolor i samma antagningssystem.

En följd av den decentraliserade antagningen är, förutom ett omfattande dubbelarbete när det gäller behörighetskontroll, meritvärdering osv., att själva urvalsproceduren blir mer omfattande och tidskrävande genom att antalet återbud med åtföljande reservuppflyttning blir stort.

En omfattande reservuppflyttning medför därtill att den proportionella kvoteringsprincip kommer i fara. Vanligen förfar man så vid återbud, att reserven tas ur den kvotgrupp, där återbudet skett. Skulle antalet återbud i en speciell kvotgrupp bli förhållandevis större än i andra grupper innebär detta, att denna grupp i slutskedet blir överrepresenterad i förhållande till antalet kvarstående sökande. Detta kvoteringsproblem kan lösas genom s. k. successiv kvotering, vilket i en mer omfattande antagning är möjligt endast om antagningen görs med hjälp av dator. Denna fråga behandlas vidare nedan under 1.3.6.

Antagningsmyndigheten i ett centralt system kan, i motsats till vad som är fallet i en decentraliserad antagning, överblicka den sökandes prioritering av sina olika utbildningsalternativ. Därigenom blir det möjligt att i görligaste mån, så långt konkurrens- och poängen tillåter, tillgodose den sökandes egen önskan om utbildning, något som bidrar till att minska återbudsfrekvensen.

Ett centralt antagningssystem har vissa konsekvenser för den sökandes frihet att söka ett obegränsat antal utbildningar och för frågan om hur sent han måste bestämma sig för vilken av eventuellt flera erbjudna kursplatser han skall acceptera. Hur långt den enskildes valfrihet i detta avseende skall utsträckas är en allmän bedömningsfråga. Någon obegränsad valfri-

het kan knappast anses föreligga, annat än för sökande med mycket höga betyg, ens om antagningen till alla utbildningsalternativ sker lokalt (decentraliserat) och den sökande inte behöver besluta sig för antagning förrän vid kursstart för den utbildning som startar sist. I själva verket hindrar de sökande i ett helt decentraliserat antagningsförfarande varandra från att erhålla önskad utbildningsplats, genom att varje sökande kan belägga fler kursplatser ända fram till kursstart.

I ett centralt system måste den sökande ange i vilken prioritetsordning han söker de olika utbildningsalternativen och denna ordning får som regel en viss inverkan på hans möjligheter att bli antagen. Således kan en bestämmelse införas, som säger att en sökande som antagits till det högst prioriterade utbildningsalternativ, till vilket han med hänsyn till sina meriter kan komma ifråga, inte får stå kvar som sökande till ett lägre prioriterat alternativ. Detta innebär i realiteten endast att den sökande måste bestämma sig för vilket alternativ han sätter främst redan vid ansöknings tidens utgång i stället för vid tidpunkten för kursstart.

Likaledes kan antalet utbildningsalternativ som är möjliga att söka vara lägre än det totala antalet alternativ som ingår i den centrala antagningen. Även denna inskränkning har mycket liten praktisk betydelse. Det visar sig t. ex. i den centrala antagningen vid UKÄ, där de sökande för närvarande får söka högst tolv utbildningsalternativ, att endast ett fåtal sökande utnyttjar alla tolv. Vid antagningen inför höstterminen 1969 var det genomsnittliga antalet sökta alternativ drygt fyra. En för den sökande fullt acceptabel valfrihet bör således kunna erbjudas även i ett centralt antagningssystem.

En centraliserad antagning har därtill stora fördelar för den sökande i jämförelse med en decentraliserad. Ansökningsförfarandet förenklas, då han kan söka alla utbildningsalternativ inom en sådan antagning med en enda ansökningsblankett. Han kan få samtidig information om och lättare över-

blicka och bevaka samtliga de utbildningsalternativ han önskar söka. I detta avseende är det en fördel för den sökande ju fler utbildningsalternativ som ingår i antagningen.

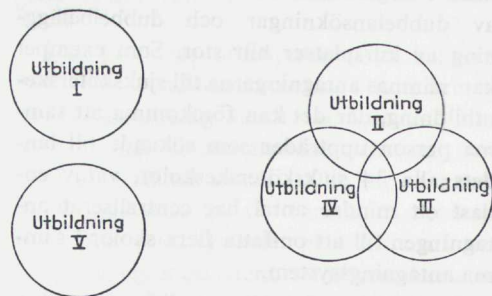
Gemensamma ansökningstider och gemensamma kursstarter för de ingående utbildningslinjerna är också till fördel för den sökande. I och för sig kan naturligtvis gemensam ansökningstid och gemensam kursstart för ett antal utbildningsvägar genomföras utan att de omfattas av samma centrala antagning, men proceduren är avsevärt enklare i ett centralt system.

Den centrala antagningen innebär en garanti för den sökande att behandlingen och bedömningen av hans ansökningshandlingar blir likformig för alla sökta utbildningsalternativ. För tillsynsmyndigheten underlättas genom en centralisering av antagningen kontrollen av att författningar och föreskrifter följs och rätt tillämpas.

En stor central antagning kan tänkas medföra att den enskilde sökanden känner sig utlämnad till ett anonymt system, som han själv inte förmår påverka. Det är därför av stor vikt att informationen om såväl gällande bestämmelser som föreskrifter för tillämpningen av dessa samt gällande praxis vid bedömningar når ut till alla som berörs av antagningen.

Rent allmänt kan konstateras att vinsterna med central antagning jämfört med decentraliserad blir större ju fler utbildningslinjer som ingår i antagningssystemet.

Av organisatoriska skäl kan antalet utbildningslinjer i ett centralt system behöva begränsas. Vilka utbildningar som skall ingå i systemet måste då grundas på vissa allmänna överväganden. Det förefaller därvid exempelvis rimligt att alla utbildningsanstalter av samma slag i landet (t. ex. alla förskoleseminarier, alla lärarhögskolor med klasslärarutbildning etc.) av praktiska skäl bör ingå i en centraliserad antagning. Huruvida däremot t. ex. både klasslärarutbildningen och förskollärarutbildningen skall ingå i samma centrala antagning är en fråga som inte omedelbart kan besvaras. Ett viktigt skäl för att föra dessa båda till samma

antagning skulle vara om det kan visas, att många sökande har dessa utbildningar som alternativ. Ovanstående figur åskådliggör frågeställningen principiellt.

Figuren visar att sökande till utbildning I och V inte söker annan utbildning än I respektive V medan vissa sökande till utbildning II även söker utbildning III och/eller IV. För antagning till utbildningarna II, III och IV finns således motiv för central antagning medan för utbildningarna I och V central antagning icke är motiverad.

Utvecklingen kan emellertid bli den att samma sökande i allt större utsträckning kan komma att efterfråga såväl utbildning V som IV, varför då även utbildning V bör inkluderas i den centrala antagningen. Genom en kontinuerlig kartläggning av förekomsten av dubbelansökningar kan erforderligt grundmaterial för förändringar i antagningens omfattning erhållas i syfte att göra den centrala antagningen så effektiv som möjligt.

Ett problem som kan uppstå vid centralisering av olika antagningar till ett antagningssystem är, att systemet kan komma att omfatta utbildningsvägar som ligger under olika myndigheters ansvarsområde. Härmed sammanhängande frågor behandlas närmare i kapitel 2.

1.3.6 ADB som hjälpmedel

I del 1, kapitel 8, framhålls, att frågan om central antagning inte får förväxlas med maskinell bearbetning av ansökningsdata men att dessa frågor har många beröringspunkter. I detta avsnitt skall vissa förutsättningar för maskinell bearbetning belysas

och diskuteras.

Användningen av ADB i antagningsarbetet är en rent arbetsteknisk fråga, som i korthet kan sägas innebära att i varje fall huvuddelen av beslutsunderlaget för antagningen framställs maskinellt.

Bland de maskinella antagningssystem som är i bruk i dag intar den centrala antagningen till viss spärrad utbildning vid universitet och fackhögskolor, som administreras av UKÄ, en viktig ställning. Denna antagning, som hör till de system vars funktion KU närmare studerat, är en central antagning, där moment som behörighetskontroll och meritvärdering, kvotering, rangordning, uttagning och resultatredovisning, inklusive utskriftsarbetet av samtliga handlingar till de sökande m. m., görs maskinellt medan vissa individuella beslut och bedömningar ligger utanför maskinbearbetningen. Beslutet om antagning fattas centralt på grundval av det framställda beslutsunderlaget.

SÖ och statskontoret har som utvecklingsprojekt utarbetat ett ADB-system för antagning till gymnasium och fackskola i hela riket. En försöksbearbetning på autentiskt material från två län (M och AC) har utförts under hösten 1969 och våren 1970. På grundval av de erfarenheter som framkommit vid utvärderingen av detta resultat, kommer ställning att tas till projektets fortsatta bedrivande. I detta system är antagningen decentraliserad men beslutsunderlaget för planering och antagning är avsett att framställas centralt. Vid uppläggningsen av systemet har man utgått från den befintliga organisationen med intagningsnämnder och intagningsområden samt den nuvarande kronologiska uppläggningsen av arbetet. Målet är att använda ADB-teknik för att underlätta intagningsnämndernas arbete, vad gäller beräkningar, analyser och kontroller samt resultatutskrifter, för att därigenom ge ett förbättrat planerings- och beslutsunderlag. Intagningsnämnderna skall även i fortsättningen utföra viss granskning och utfärda resultatlistor.

Rent allmänt kan konstateras att kostnaderna för en datamaskinell bearbetning av

ansökningsdata är så stora, att man måste kunna räkna med avsevärda rationaliseringsvinster och andra fördelar för att dessa kostnader skall vara motiverade. Frågan om maskinell bearbetning eller inte har således mer att göra med den kvantitativa omfattningen av och komplexiteten i antagningssystemet än med t. ex. frågan om antagningen är central eller decentraliserad.

Antagningens storlek och omfattning bestäms av informationsmängden i systemet, dvs. antalet ansökningshandlingar och de data dessa ansökningshandlingar innehåller. Antalet kursplatser spelar däremot ingen avgörande roll. Det finns exempel på antagningar, där man till några tiotal kursplatser har många hundra sökande vilkas ansökningshandlingar därtill innehåller t. ex. uppgifter om obligatorisk och frivillig förpraktik, olika förutbildningar av skolmässigt slag etc. Dessa data skall i stor utsträckning bedömas och värderas vilket innebär ett omfattande arbete för antagningsmyndigheten utöver den behörighetskontroll och meritvärdering som skall göras med utgångspunkt i skolbetyg (motsvarande).

De synpunkter på frågan om manuell eller maskinell bearbetning som redovisas nedan gäller förhållandevis omfattande antagningssystem. Små antagningar kommer knappast ifråga för maskinell bearbetning av ansökningshandlingarna.

Erfarenhetsmässigt vet man att en manuell antagning kan vara mycket stor och ändå kan genomföras inom rimlig tid. Höstterminen 1969 sökte exempelvis omkring 9 000 personer till 1 800 platser på lärarhögskolornas klasslärarlinjer. Denna antagning genomfördes helt utan datamaskinella hjälpmedel.

Hur stor man vill göra en manuell antagning är en allmän bedömningsfråga, som bl. a. beror på hur stora krav man ställer på möjligheterna att ge service åt de sökande och åt mottagande läroanstalter samt på hur stor säkerhet och exakthet i antagningen man eftersträvar. I ett stort antagningssystem torde dessa krav lättast tillgodoses om antagningen sker med hjälp av ADB.

Det är vidare från flera synpunkter viktigt, att man har möjlighet att följa upp och kontrollera antagningens resultat, exempelvis vad avser kvoteringsutfallet, sökandegruppernas sammansättning i olika avseenden osv. En sådan utvärdering av antagningsresultatet ger underlag för nödvändiga justeringar av såväl tillämpningsföreskrifterna som antagningsförfarandet. Inte minst KU:s förslag, att vissa modifieringar i den proportionella kvoteringen skall kunna göras under hand och att definitiv ställning till den s. k. SP-kvoteringen (se del 1, kapitel 12) skall tas först senare, gör det nödvändigt att redan från början följa ett nytt behörighets- och urvalssystems verkningar och resultat.

I ett stort manuellt system medger varken tid eller tekniska resurser det statistikuttag som är ett nödvändigt underlag för undersökningar av ovan nämnt slag. I ett maskinellt system däremot finns alla uppgifter lagrade och kan vid behov tas fram.

En allmänt hållen slutsats av ovanstående är, att ett manuellt system inte bör vara så omfattande att säkerhet och service efterstås och att uppföljning omöjliggörs eller avsevärt försvåras.

Med hänsyn till erfarenheterna från nu tillämpade antagningssystem kan vidare bl. a. följande synpunkter på ett maskinellt antagningssystem tjäna till ytterligare belysning av frågan.

Genom maskinell bearbetning av ansökningsdata får man en garanti för den likformighet i behandlingen, som från många synpunkter är eftersträvansvärd. Denna likformiga behandling av alla ansökningar är visserligen inte helt avhängig av maskinell bearbetning men underlättas avsevärt härigenom. Man uppnår därtill en betydligt större säkerhet i antagningsarbetet; risken för felräkningar av den art som ibland förekommer i ett manuellt system minskas. De fel som uppstår i den maskinella bearbetningen blir huvudsakligen av systematisk karaktär och kan därför i regel upptäckas i tid för att kunna rättas till. Innan de i systemet ingående programmen används sker alltid s. k. testkörningar. Tillfälle ges

därtill till kommunikation med de sökande under antagningsarbetets gång, något som ökar säkerheten i behandlingen.

Användningen av ADB medger vidare oftast en kortare behandlingstid än om motsvarande informationsmängd skall behandlas manuellt. Självfallet kan man dock inte helt gardera sig mot oförutsedda fördröjningar i den maskinella bearbetningen.

I en mer omfattande antagning är ADB en förutsättning för att man skall kunna genomföra den successiva kvotering som, enligt KU:s uppfattning, är väsentlig för att syftet med kvoteringsbestämmelserna skall kunna uppfyllas.

En av de invändningar som rests mot det proportionella kvoteringsprincip är, att den kan uppmuntra till s. k. okynnesansökningar, dvs. personer anmäler sig som sökande till en utbildning endast i avsikt att öka antalet sökande och därmed antalet tilldelade kursplatser för den egna sökandegruppen. I ett centralt antagningssystem där en ansökningsblankett gäller ansökan för ett flertal utbildningar är detta dessutom mycket enkelt. En markering i en ruta medför att man är sökande till ytterligare ett utbildningsalternativ. Genom den successiva kvoteringen, som innebär att en sökande som antagits till en utbildning stryks som sökande från sina lägre prioriterade alternativ, minskas de negativa följderna av eventuella okynnesansökningar. Helt kan de dock inte elimineras härigenom, eftersom en antagen sökande får kvarstå som sökande till högre prioriterade alternativ.

Hur successiv kvotering kan genomföras i ett maskinellt antagningssystem framgår av följande beskrivning från antagningen i centrala antagningsenheten vid UKÄ. En sökande som uttagits till ett alternativ stryks till sina lägre prioriterade alternativ och är sålunda ej längre kvarstående sökande till dessa. Därigenom ändras i varje uttagningsfas antalet kvarstående sökande till varje utbildningsalternativ och därmed kvotförhållandet mellan grupperna. Före varje uttagningsfas företas en omkvotering mellan grupperna (successiv kvotering).

Principen för kvoteringen är densamma

i alla faser i uttagningen. Till varje utbildningsalternativ räknas antalet kvarstående sökande (i första faser är detta lika med samtliga behöriga sökande till kursen) och uttagna sökande (saknas i första faser). Ett kvoteringsprogram utför kvotering och omkvotering samt skriver ut resultatet därav. När antagningsmaterialet genomgått det på förhand bestämda antalet faser, avslutas antagningen. Första uttagningsomgången sommaren 1969 omfattade 14 faser. Genomgång av de sökta ca 65 000 alternativen under dessa faser tog i datorn ca två och en halv timme i anspråk.

I en antagning med hjälp av ADB kan vidare viss reservuppflyttning ske maskinellt under antagningsperioden. I den centrala antagningen tillgår detta så att den sökande som erhållit antagningsbesked efter första antagningsomgången skall meddela om han accepterar tilldelad utbildningsplats och avstår från eventuell uppflyttning till högre prioriterat alternativ eller om han ej önskar komma ifråga till utbildningsalternativ, till vilket han antagits, och/eller kvarstår som sökande. När dessa besked inkommit till antagningsenheten granskas och stansas de, varefter en uppdatering av ansökningsmaterialet sker, dvs. en reducering av antalet kvarstående sökande i enlighet med deras önskemål. Med utgångspunkt i det uppdaterade ansökningsmaterialet görs en ny antagningsomgång. Antalet antagningsomgångar avgörs av den tid som står till förfogande för antagningsproceduren. Ju fler antagningsomgångar man hinner med före kursstart, dess mindre blir omfattningen av återbud och omflyttningar i samband med och efter kursstart.

1.3.7 Kvotering

Det föreslagna urvalssystemet innebär att proportionell kvotering mellan maximalt sju kvotgrupper tills vidare skall tillämpas. KU förutsätter att, i varje fall under den första tiden efter det nya urvalssystemets ikraftträdande, antalet kvotgrupper ofta kommer att understiga maximiantalet. Anledningen härtill skulle vara, som närmare ut-

vecklas i del 1, kapitel 12, att någon eller några grupper av sökande – skiftande mellan olika antagningar – skulle uppträda i så ringa omfattning, att deras antal inte skulle motivera att en särskild proportionell kvotgrupp inrättades. I stället skulle dessa små sökandegrupper kunna tilldelas ett fast platsantal med hänsyn till den aktuella sökandesammansättningen eller överföras till den fria kvoten. Vilken av dessa lösningar som bör tillgripas, får enligt KU:s uppfattning bli beroende av bl. a. hur den totala sökandepopulationen är sammansatt och hur antagningen är organiserad. I en omfattande central antagning som genomförs med hjälp av ADB kan det vara motiverat med ett fast platsantal åt små sökandegrupper. Man vinner då att dessa sökande, sedan väl deras kursplatsantal är fastställt, kan behandlas i samma ordning som de sökande i övriga kvotgrupper utom den fria kvoten.

Bortsett från de ovan behandlade små sökandegrupperna skall enligt förslaget alltså proportionell kvotering tillämpas, dvs. tillgängliga kursplatser skall fördelas mellan olika grupper av behöriga sökande i direkt proportion till antalet sökande inom respektive grupp. Detta är huvudprincipen för kvoteringen. Emellertid kan flera olika kvoteringsmetoder tillämpas. Med kvoteringsmetoder menar här hur sökta utbildningsalternativ i en central antagning skall påverka grupperingen av de sökande och den del av antalet tillgängliga platser som tillkommer varje grupp. Med sökta utbildningsalternativ avses de olika utbildningsvägar/utbildningslinjer på viss studieort som en sökande i ett centralt antagningssystem, där ansökan sker samtidigt till flera utbildningslinjer på olika orter, i prioritetsordning anger på sin ansökningsblankett.

Följande exempel på variationer beträffande kvoteringsmetod, dvs. hur och i vilken ordning en sökande påverkar sin behörighetsgrupp vid kvoteringen, kan ges.

1 Den sökande räknas endast en gång till sin kvotgrupp även då han söker mer än en utbildning samt till flera orter.

2 Endast den sökandes förstahandsalternativ räknas vid kvoteringen. Den sökande påver-

kar alltså inte sin grupps kvotstorlek i de alternativ han sökt i andra och tredje hand osv.

3 Endast den på ansökningsblanketten högst prioriterade orten räknas vid kvoteringen, då en sökande söker samma utbildningslinje på två eller flera orter. Däremot räknas han med vid kvoteringen till annan utbildningslinje som han har som lägre alternativ.

4 Den sökandes samtliga i ansökningsblanketten angivna utbildningsalternativ räknas vid kvoteringen.

Vilka skillnader i utfallet som uppstår om man använder den ena eller andra metoden i samma antagning är emellertid inte möjligt att konstatera, utan att simulera olika kvoteringsmetoder i samma antagnings-system. Några sådana undersökningar har inte utförts av KU.

Rent allmänt kan dock konstateras, att olika förutsättningar för antagningens omfattning, innehåll i fråga om utbildningslinjer samt organisation spelar viss roll för vilken metod som bör föredras. I första hand torde den fjärde metoden bära komma till användning. Detta gäller särskilt sådana centrala antagningssystem, där utbildningslinjerna är var för sig fristående och i viss mening ej jämförbara med varandra, även om de från den sökandes synpunkt är likvärdiga och lika valvärda alternativ. Metoden tillämpas t. ex. i den centrala antagningen inom UKÄ, där man kan söka till exempelvis två så helt skilda utbildningslinjer – med avseende på utbildningsmål – som läkarutbildning och jägmästarutbildning. Metoden torde vara den som bäst svarar mot den proportionella kvoteringsprincip, i och med att den sökande påverkar sin kvotgrupps storlek i varje av honom sökt utbildningsalternativ.

Förutsättningen för att denna metod skall vara invändningsfri är emellertid att den kan kombineras med s. k. successiv kvotering. Även andra skäl kan tala för att man i vissa fall väljer en annan kvoteringsmetod. Vid antagningar, där grupper av utbildningar är fastare knutna till varandra i så måtto att utbildningsanstalten – i förhål-

lande till utbildningsanstalter utanför antagningen – och i viss mån utbildningsorten väger tyngre än den enskilda utbildningslinjen inom utbildningsanstalten, kan någon av de tre första metoderna ovan vara att föredra. Orsaken skulle då vara att man bedömer att flertalet sökande anser det väsentligare att överhuvudtaget bli antagen till exempelvis klasslärarutbildning, eventuellt på viss ort, och att valet mellan låg- och mellanstadie lärarlinje kommer i andra hand.

1.3.8 Antagningens genomförande

När det gäller antagningens genomförande spelar *tidsaspekten* en viktig roll. Man måste då utgå från att det i varje antagning finns två tidpunkter, som bestämmer tidsramen för hela antagningsproceduren, nämligen sista dag för ansökans inlämnande samt dagen för kursstart. Efter sista ansökningsdag kan finnas en tidpunkt för komplettering av ansökan med meriter som den sökande inte haft vid ansökningstillfället, t. ex. slutbetyg från behörighetsgivande skola, om ansökningsdatum ligger före dagen för vårterminsavslutningen i avlämnande skola.

Hur dessa tidpunkter skall ligga i förhållande till varandra och i förhållande till exempelvis terminsavslutningen i avlämnande skola, är en fråga som måste ses från såväl den sökandes som antagningsmyndighetens synpunkt. Det kan därvid konstateras, att dessa parter kan redovisa delvis motstridiga intressen. Från den sökandes synpunkt är det av flera skäl angeläget att ansökningstiden inte ligger alltför tidigt, medan det för antagningsmyndigheten i sammanhanget viktigaste är, att tidsrymden mellan ansökningsdag och kursstart är tillräckligt lång för att medge att antagningsproceduren på ett tillfredsställande sätt kan genomföras inom ramen för tillgängliga personella, ekonomiska och tekniska resurser.

Undersökningar av nuvarande antagnings-system visar, att dessa tidsramar i de flesta antagningssystem är mycket snäva. Man kan i vissa fall konstatera, att systemen inte tål någon väsentlig utökning av det nuvarande

antalet sökande eller av utbildningslinjer inom systemet, om man, med de hjälpmedel som nu används, skall kunna genomföra antagningsproceduren inom de nu gällande tidsramarna.

Det urvalssystem som KU föreslår i del 1 innebär en ökning i informationsmängden i antagningssystemet och därmed arbetsvolymen i antagningsarbetet, även om antalet sökande och utbildningslinjer hålls konstant. Det är också realistiskt att räkna med en ökning av antalet sökande i jämförelse med de nuvarande förhållandena. Därtill kommer, att man av olika skäl kan önska bygga ut nuvarande antagningssystem med ytterligare utbildningslinjer.

Tidigare har framförts, att användningen av ADB medför en icke obetydlig tidsvinst bl. a. genom att annars tidskrävande manuella rutiner som behörighetskontroll, meritvärdering, kvotering och rangordning osv. kan göras maskinellt (se vidare nedan). Emellertid finns det, som också påpekats, vissa bedömningar och beslut som ligger utanför maskinbearbetningen. Detta gäller i första hand bedömningen av de frikvotssökande, vilka skall ges en individuell helhetsbedömning. Meritsammanställningen måste härvid väsentligen ske manuellt även om resultatet av bedömningen kan uttryckas i kvantitativa begrepp, som i uttagningsfasen kan matas in i datorn.

I den mån det är möjligt att vidga antagningsprocedurens tidsramar bör detta i första hand ske i syfte att ställa mer tid till förfogande för bedömningen av de frikvotssökande.

Möjligheterna att i framtiden utnyttja tekniska hjälpmedel i större utsträckning än nu är en annan väg att effektivisera antagningen och därigenom dels vinna tid för frikvotbedömningen, dels kunna organisera de omfattande antagningssystem som från andra synpunkter kan bli önskvärda.

Några utvecklingsmöjligheter när det gäller användningen av olika tekniska hjälpmedel skall här antydast.

Den trånga sektorn i de nuvarande ADB-styrda antagningssystemen är stansningen av uppgifter från ansökningshandlingarna.

Om man i framtiden utnyttjar optisk läsning för de moment som nu stansas, kommer kapaciteten att ökas avsevärt och antagningssystemen kan göras större. I detta sammanhang kan nämnas att den planerade antagning till gymnasium och fackskola för hela riket, som tidigare nämnts, torde vara möjlig att genomföra endast om optisk läsning av ansökningsblanketterna kan ske, på grund av den korta tidsrymd som står till buds. Den optiska läsningen kommer – när tekniken väl utvecklats – att bli snabbare och billigare än stansningen. Dessutom ger optisk läsning ett säkrare resultat genom att ett överföringsmoment bortfaller.

Ytterligare en utvecklingsmöjlighet, som även skulle kunna möjliggöra en viss decentralisering av själva antagningen, sedan bearbetningen av ansökningshandlingarna gjorts centralt, är direktkommunikation med datorn via bildskärmsterminaler, även detta emellertid ett perspektiv i framtiden.

Man kan också tänka sig ett integrerat datasystem för utbildningsväsendet. Detta diskuteras för närvarande men det anses att förberedelse- och utvecklingsarbetet för ett sådant projekt blir mycket omfattande och långvarigt. Emellertid skulle ett centralt register innehållande personuppgifter och merituppgifter för potentiella sökande i hög grad underlätta och förkorta antagningsproceduren.

Innan lösningar av angivet slag nås kan man tvingas tillgripa andra metoder, t. ex. stansning av ansökningsblanketterna på skilda orter och en gemensam bearbetning först efter stansningen.

1.3.9 Antagningsnämnd

Enligt gällande regler för antagning av studerande vid olika läroanstalter skall det formella antagningsbeslutet i regel fattas av en styrelse, en antagningsnämnd eller liknande organ. Det stadium i beslutsprocessen, när det beslutföra organets befattning med antagningen kommer in, kan dock variera.

I en central antagning kan, som visats, uppstå vissa problem som hänger samman med att till samma antagning hör utbild-

ningar som sorterar under olika myndigheter och där således olika myndigheter enligt gällande författningar har att fatta beslut om antagning. Så är t. ex. nu fallet beträffande den centrala antagningen inom UKÄ, där styrelserna för jordbrukets tre högskolor samt antagningsnämnden för civilekonomutbildning har att fatta beslut om antagning för respektive utbildningsväg. Skulle man tänka sig att under den centrala antagningen även lägga exempelvis socialhögskolorna skulle ytterligare en myndighet bli berörd av beslutsfattandet. (Se vidare kapitel 2.)

Oavsett formen för beslutsfattande och likaledes oavsett antalet berörda myndigheter är det, enligt KU:s uppfattning, av flera skäl viktigt, att det vid sidan om de för antagningens genomförande ansvariga tjänstemännen finns en antagningsnämnd, som har tillfälle att i stort följa antagningsproceduren.

Även om författningar och tillämpningsföreskrifter ger ett tämligen fast underlag för antagningsfrågornas handläggning, är det ofrånkomligt att man under antagningsproceduren måste göra ytterligare bedömningar och överväganden, för vilka generella bestämmelser saknas. Det är därvid angeläget att representanter för olika grupper som berörs av antagningsresultatet får tillfälle att medverka. KU vill därför förordna, att en antagningsnämnd inrättas vid varje antagning inom den högre utbildningens område. Antagningsnämnden bör vara sammansatt, förutom av representanter för den/de centrala myndigheterna, även av företrädare för i antagningen ingående utbildningsanstalter (motsvarande) samt för de studerande. Nämnden bör bl. a. ha en viktig uppgift att fylla vid bedömning av sökande inom den s. k. fria kvoten.

1.3.10 Antagningens framtida organisation

KU har inte bedömt som sin uppgift att framlägga något mer definitivt och detaljerat förslag om antagningens organisation i framtiden. Däremot är det, enligt KU:s uppfattning, synnerligen angeläget att ett utred-

nings- och utvecklingsarbete beträffande dessa frågor kan påbörjas snarast.

De viktigaste riktlinjerna för detta arbete är att man bör skapa en organisation för antagningen till spärrad högre utbildning som så effektivt som möjligt tillvaratar såväl de sökandes som antagningsmyndighetens och de mottagande läroanstalternas intressen. Den bör också så långt möjligt tillgodose det huvudkrav på antagningens organisation som KU ställt, nämligen att uppfylla syftet med gällande behörighets- och urvalsbestämmelser.

Genom bl. a. studier av i bruk varande antagningssystem har KU funnit, att detta syfte bäst tillgodoses i ett centralt antagningssystem, där beslutsunderlaget framställs med hjälp av ADB. KU vill emellertid inte på detta stadium föreslå, att all antagning inom den högre utbildningens område skall organiseras på detta sätt. Det kan t. ex. finnas skäl för att vissa utbildningsvägar inom den högre utbildningen fortfarande tillämpar decentraliserad antagning eller att vissa utbildningslinjer, som nu ingår i en central antagning, decentraliseras. Vidare kan man tänka sig att det inom den högre utbildningens område bör finnas mer än ett centralt antagningssystem.

Så snart som möjligt bör emellertid åtgärder vidtas för att man skall kunna klarlägga vilka antagningar som bör omfattas av den redan befintliga centrala antagningen inom den högre utbildningen, vilka som eventuellt skall omfattas av ett nytt centralt antagningssystem och vid vilka utbildningsvägar decentraliserad antagning tills vidare skall tillämpas. En riktlinje härvid bör vara att söka skapa så omfattande antagningssystem att användning av ADB i antagningsarbetet är möjlig och kostnadsmässigt motiverad.

Med hänsyn till dessa angelägna frågor vill KU förordna att en expertgrupp (motsvarande) snarast möjligt tillsätts med uppgift att påbörja ett utredningsarbete avseende de tekniska frågorna i den framtida organisationen av antagning till spärrad utbildning inom den högre utbildningens område.

En sådan arbetsgrupp bör, förutom ovan

nämnda uppgifter, även i detalj utarbeta de programförutsättningar för den eller de centrala antagningar som skall ske med hjälp av ADB. Inte minst med tanke på denna arbetsuppgift är det nödvändigt att arbetsgruppen kan påbörja sitt arbete så snart som möjligt. I ett antagningssystem av t. ex. den nuvarande centrala antagningens storlek vet man att systemarbetet tar avsevärd tid i anspråk. Det torde således vara realistiskt att räkna med ca två år från det programförutsättningarna är helt klara till dess ett nytt system kan tas i bruk.

Expertgruppen måste vidare avvakta bl. a. resultat av den nu påbörjade försöksverksamheten med studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet för att detaljerna i meritvärderingsbestämmelser m. m. skall kunna fastställas.

2.1 Inledning

Enligt sina direktiv har KU att framlägga förslag om hur kompetensfrågorna framdeles skall handläggas. »På längre sikt måste en effektiv organisation skapas för handläggningen av dessa ärenden inom berörda statliga myndigheter. Det bör ankomma på utredningen att överväga även denna fråga och framlägga därav föranledda förslag» (direktiven punkt 5).

Handläggningen av kompetensfrågorna, dvs. frågor rörande behörighet, meritvärdering, urval m. m., omfattar flera olika delar. Man kan urskilja ärenden som berör den kontinuerligt fortgående administrationen, vidare sådana som har att göra med tillämpningen av författningar m. m. men också frågor av uppföljnings- och innovationskaraktär, t. ex. fortgående utveckling av urvalsinstrument, revidering av olika kompetensregler etc.

De olika kompetensfrågorna skulle således, med en grov indelning, kunna föras till endera av två huvudgrupper, nämligen *löpande funktioner* och *utvecklingsarbete*. Någon skarp gräns mellan de två grupperna kan dock inte dras i det praktiska arbetet.

Kravet på *enhetlighet* måste, i fråga om båda grupperna, vara ett samhällsintresse inte bara med avseende på den högre utbildningens område utan också för grundskolans kompetensområde. Inom dessa båda områden vart för sig, liksom så långt möj-

ligt gemensamt för dem, bör i princip samma behörighets-, meritvärderings- och urvalsregler gälla för alla utbildningsvägar. Tillämpningen av dessa regler skall också vara enhetlig. Detta kräver en fortgående anpassning, samordning och utveckling inom berörda myndigheter av olika kompetensregler, tillämpningsföreskrifter och antagningspraxis. Inom denna ram kan dock särförhållanden göra det berättigat att för vissa utbildningsvägar modifiera kompetenssystemet (se härom del 1, kapitel 14). Också dessa modifieringar bör regleras och handhas på ett sätt som tar erforderlig hänsyn till förhållandena vid andra utbildningsvägar.

2.2 Löpande funktioner

Frågor rörande behörighet, meritvärdering och urval har under senare år blivit allt mer omfattande och svåröverskådliga men samtidigt också mer betydelsefulla och genomgripande för såväl den enskilde som samhället. På grund av den allmänna utvecklingen mot en vidgad tillgång på utbildning kommer det att ställas ökade krav på en konsekvent och omsorgsfull men samtidigt också framsynt handläggning av dylika frågor. Vid ett bifall till KU:s i del 1 av detta betänkande framlagda förslag kan man också räkna med att frågor rörande kompetens blir allt mer differentierade till sin natur.

Följande uppgifter ingår huvudsakligen i de löpande funktionerna.

1 I bl. a. den s. k. behörighetskungörelsen (SFS 1967: 450, senaste lydelse SFS 1970: 175) har KU tilldelats vissa funktioner av kompetensrådskaraktär. Sedan KU avslutat sitt arbete föreligger således ett temporärt behov av att utredningens uppgifter som kompetensråd övertas av därför lämpade organ.

2 I och med att en författning (författningar) med de av KU föreslagna nya reglerna utfärdas, tillkommer inom olika myndigheters tillsynsområden ett behov av *tillämpningsföreskrifter*, möjligen också övergångsbestämmelser. Hur de nya reglerna kommer att fungera i praktiken bestäms i stor utsträckning av dessa föreskrifter. Här föreligger ett klart behov av enhetlighet även över de gränser som utgörs av olika myndigheters tillsynsområden m. m.

3 Enligt vad som föreslås i del 1, kapitlet 9 och 11, skall *de särskilda kraven* för behörighet (förkunskapskraven) i flertalet fall fastställas av vederbörande tillsynsmyndighet. Dessa krav spelar en viktig roll för innehållet i kompetenssystemet; de kan, med eller utan avsikt, förändra karaktären av de allmänna villkoren. I detta fall kan det ovan betonade enhetlighetskravet inte innebära enhetlighet i materiellt hänseende; det ligger i sakens natur att förkunskapskraven varierar från utbildning till utbildning. Däremot kan principerna för kravens utformning göras enhetliga, dvs. enligt KU:s förslag i del 1, kapitel 11.

4 *Informationen* om kompetensregler kräver viss samverkan mellan berörda verk, närmast AMS, SÖ och UKÄ (se även kapitel 3).

5 I sammanhanget bör också erinras om kompetensreglernas (för inträde till utbildning) beroende av de senare regler för meritvärdering och urval till *tjänster* som vederbörande myndighet har att utfärda. Dessa olika slag av kompetensregler har ett nära inbördes samband och kan inte behandlas som fristående från varandra.

6 I de löpande administrativa funktionerna bör också ingå tillvaratagandet av ef-

ter hand gjorda *erfarenheter* från tillämpningen av kompetenssystemet. Dessa erfarenheter kan ha en viktig uppgift att fylla som en av grunderna för ett senare utvecklingsarbete med inriktning på förändring av kompetenssystemet, t. ex. anpassning till ändrade förhållanden.

Utöver dessa olika, avgränsade deluppgifter bör följande omständigheter beaktas.

Inskrivning (till ospärrad utbildning) och antagning (spärrad utbildning) är styrda eller programmerade genom olika författningar o. d. Ju mer detaljerade dessa styrande regler är, desto mindre behövs av annan styrning, i form av central administrativ samordning av inskrivnings- eller antagningsförfarandet, för att enhetlighet i tillämpningen skall uppnås.

För vissa funktioner är det svårt eller mindre önskvärt att centralt utfärda detaljerade regler. Som exempel kan nämnas behandlingen av dispensansökningar, bedömningen av huruvida viss utbildning svarar mot annan, formellt definierad sådan samt kanske främst bedömningen inom ramen av den s. k. fria kvoten. I dessa fall krävs viss central administrativ samordning, om en tillfredsställande grad av enhetlighet i bedömningarna skall uppnås. Detta kan uppnås genom t. ex. en samordning av inskrivning eller antagning (central antagning) avseende flera utbildningsvägar och/eller -orter, varvid ett och samma organ svarar för nämnda bedömningar vid samtliga berörda vägar etc. (se kapitel 1 samt nedan under 2.4.3).

Vissa sektorer av den högre utbildningen kan komma att kräva särskilda insatser i samordningssyfte. En sådan sektor bildas av de utbildningsvägar, som enligt KU:s förslag skall flyttas från grundskolans kompetensområde till den högre utbildningen. Därvid kan nya krav på förkunskaper (särskild behörighet) aktualiseras. Enligt KU:s mening (del 1, kapitel 9) måste dessa villkor fastställas i reglerade former. Enhetliga normer genom anvisningar och föreskrifter är nödvändiga, och samordning krävs inom och eventuellt även utom tillsynsmyndighetens ram. Även andra anvisningar och före-

skrifter, t. ex. övergångsbestämmelser, torde bli nödvändiga för en jämförelsevis lång inkörningsperiod, då dessa utbildningslinjer övergår till den högre utbildningen.

Ytterligare utbildningsvägar kan komma att flyttas till den högre utbildningen som ett resultat av bl. a. 1968 års lärarutbildningskommittés (LUK) arbete.

En annan sektor med samordningsbehov utgörs av den statliga personalutbildningen. Enligt förslag i del 1, kapitel 14, skall tillträde till vissa slag av verksutbildning omfattas av de av KU föreslagna kompetensreglerna. Flera centrala myndigheter berörs av detta förslag. Inordnandet av dessa utbildningsvägar, med deras i en del avseenden särpräglade förhållanden, fordrar bl. a. avvägningar mellan enhetlighetskravet och t. ex. bruket av särskilda urvalsinstrument (lämplighetsprov).

2.3 Utvecklingsarbete

2.3.1 Inledning

En grupp av kompetensfunktioner avser utvecklingen av kompetenssystemet, dvs. förändring av den ram som bestämmer tillämpningen. Som inledningsvis påpekats, kan emellertid ingen skarp gräns dras mellan vad som skall höra till löpande funktioner och utvecklingsarbete. KU finner det i sammanhanget angeläget att betona, att man måste räkna med en fortgående utveckling av det område som innefattar behörighet, meritvärdering och urval.

I utvecklingsarbetet ingår i första hand insamling och bearbetning av erfarenheter (uppföljning), olika försök samt utarbetande av förslag till nya regler för behörighet och urval. Undersökningar (forskning) i kompetensfrågor hör också dit.

Äv stor betydelse är oftast, hur olika tillämpningsföreskrifter utformas. Om olika myndigheter utfärdar sådana utan inbördes samordning, kan enhetlighetsprincipen komma att åsidosättas till besvär och förfång för de sökande. En sådan samordning synes därför vara angelägen. Den sistnämnda upp-

giften kan dock närmast ses som en del av de löpande funktionerna (se ovan).

2.3.2 Insamling och bearbetning av erfarenheter

Det löpande arbetet med inskrivning och antagning av sökande till olika slags utbildning samt med studie- och yrkesvägledning ger många erfarenheter av kompetenssystemets funktion. Vid t. ex. en central antagningsenhet får funktionärerna ofta en ingående kännedom om de problem för de sökande som kan föranledas av kompetensreglerna. Likaså träder eventuellt förekommande tekniska brister i dagen efter en tids tillämpning av olika behörighets- och urvalsregler. De administrativa problem, som ett visst kompetenssystem kan medföra, belyses genom den fortlöpande administrativa tillämpningen osv.

Det är av vikt att erfarenheter av detta slag inte bara insamlas av de olika administrativa enheterna som ett led i det löpande arbetet (se ovan) utan också att varje berörd myndighet inom sitt område sammanställer dylika erfarenheter, som sedan bör utvärderas och i mån av behov leda till ändringar i tillämpningen eller till förslag om ändrade författningsbestämmelser. Det kan i sådana fall vara värdefullt och många gånger nödvändigt, att dylika erfarenheter och utvärderingar sker också över de gränser som skiljer de olika myndigheternas tillsynsområden.

2.3.3 Försök

KU:s förslag till ett nytt kompetenssystem är till vissa delar öppna. Detta gäller närmast de regler vilka är beroende av olika försök som KU initierat och som måste utvärderas. Först efter en sådan utvärdering föreligger underlag för definitiva beslut. De här avsedda försöken är följande.

1 *Försök med utvidgad behörighet enligt SFS 1969: 68.* Enligt KU:s förslag i del 1 skall försöken ytterligare utvidgas. För närvarande avser de endast viss utbildning inom UKÄ:s tillsynsområde samt, enligt äm-

betsskrivelse 27.5.1970, utbildning vid socialhögskolorna; senare kan, i enlighet med KU:s förslag, bl. a. SÖ m. fl. myndigheter beröras.

Uppföljningen av försöken har hittills skett genom KU:s försorg. Uppgifter om de inskrivna har infordrats kvartalsvis. En central försöksledning, som kan följa försöken på något längre sikt, blir nödvändig i och med att KU avslutar sitt arbete.

2 *Försök med studielämplighetsprov som kompletterande urvalsinstrument.* Förberedande försök inleddes våren 1970. Egentliga försök kan komma till stånd först efter beslut av Kungl. Maj:t. Central ledning av försöket sker nu genom en särskild grupp. Organisatoriskt är verksamheten knuten till SÖ.

Den förberedande verksamheten måste utvärderas i olika omgångar, varefter förslag om den fortsatta verksamheten skall inges till Kungl. Maj:t. Det senare, egentliga försöket skall likaledes utvärderas och läggas till grund för förslag till detaljerade regler för meritvärdering och urval i enlighet med vad som i stora drag utvecklas i del 1, kapitel 12.

3 KU har 1970 föreslagit *försök med tillgodoräknande av arbetslivserfarenhet* som merit vid antagning till spärrad utbildning. Kungl. Maj:t har 27.5.1970 fattat beslut om tillgodoräknande av sådan erfarenhet vid antagning till socionomutbildning. Försöket kan senare beröra även UKÄ:s område.

Anordningen måste, även om den enligt KU:s förslag övergår från att vara försök till att bli reguljär, senare utvärderas och läggas till grund för förslag till Kungl. Maj:t om vissa regler för meritvärdering och urval; även i detta fall föreligger förslag till riktlinjer härför i del 1, kapitel 12.

De två sistnämnda försöken hör nära samman och måste båda ingå i underlaget för förslag om nya regler för meritvärdering och urval. I enlighet med vad KU föreslagit i del 1, kapitel 12, bör en samlad utvärdering ske av resultaten av båda försöken och en avvägning göras av studielämplighetsprovets och arbetslivserfarenhetens inflytande på meritvärderingen dels inbördes,

dels i relation till skolbetygen, vilket totalt innebär ett fullföljande av den utveckling som KU initierat med de nämnda försöken.

2.3.4 Undersökningar av kompetensproblem

Uppföljningen av de ovannämnda försöken innebär i vissa delar undersökningar av forskningskaraktär. Även på längre sikt måste emellertid sådana undersökningar äga rum. Av särskild vikt är därvid, att utfallet av olika urvalsinstrument och urvalsmetoder uppmärksammas. De olika instrumentens förmåga att förutsäga studieframgång (prognosförmåga) är ett problem som måste belysas genom undersökningar liknande dem som redovisas i KU:s specialbetänkanden SOU 1968: 25 och SOU 1970: 20. Som exempel på andra frågor, som måste kontinuerligt följas, kan nämnas antagningens och urvalsreglernas konsekvenser, t. ex. den proportionella kvoteringen (se del 1, kapitel 12). I dessa och andra fall bör undersökningarna avse inte bara tekniska faktorer som prognosvärden o. d. utan också inverkan av kompetensreglerna på tillströmningen av sökande och studerandegruppernas sammansättning i olika avseenden, inte minst socialt. Det krävs alltså ett kontinuerligt fortgående forskningsprogram, som i sista hand måste inriktas centralt mot de mest väsentliga problemen.

2.4 Samverkan i kompetensfrågor

2.4.1 Principiella synpunkter

Som framgått av framställningen ovan omfattar kompetensfrågornas handläggning ett betydande antal uppgifter av olika omfång och karaktär. KU förutsätter, som inledningsvis framhölls, att kravet på en viss grad av enhetlighet i handläggningen måste tillgodoses. Problemet blir därmed på vilket sätt denna enhetlighet skall uppnås samt om t. ex. särskilda organisatoriska anordningar härför kommer att krävas.

De tre ämbetsverken SÖ, AMS och KÖY föreslog år 1962 ett särskilt, fristående organ för här nämnda uppgifter. Förslaget av-

såg inrättandet av ett permanent, statligt s. k. kompetensråd för samordning och ledning av arbetsuppgifterna på meritvärdes- och kompetensområdet. Kompetensrådet skulle tillsättas av Kungl. Maj:t och utgöra ett rådgivande och samordnande organ inom den statliga sektorn. Beslutanderätten skulle dock ligga hos vederbörande myndighet. Inom den kommunala sektorn skulle rådet, efter närmare överenskommelse, kunna utöva motsvarande funktioner som inom den statliga. Även bl. a. kompetensvillkoren för anställning i statlig tjänst (efter överenskommelse även kommunal tjänst) borde ingå i rådets uppgifter. Närmast avsågs frågor inom grundskolans kompetensområde, men frågan om en utvidgning av kompetensrådets uppgifter ovanför det gymnasiala åldersstadiet kunde enligt förslaget senare komma att aktualiseras.

Gymnasieutredningen fann det synnerligen angeläget, att kompetensrådet eller en motsvarande institution tillskapades. Kompetensrådsfrågan togs senare upp i prop. 1964: 171 angående reformering av de gymnasiala skolorna m. m. Dåvarande departementschefen fann emellertid, att ett sådant organ inte vore någon lämplig anordning och ansåg det mest ändamålsenligt, att det problemkomplex som avsåg kompetensfrågorna för gymnasiet och fackskolan blev föremål för en samlad utredning (jfr del 1, kapitel 2).

KU har under sitt utredningsarbete, temporärt och i vissa, begränsade avseenden, fungerat som ett kompetensråd (se del 1, kapitel 1). I direktiven framhåller departementschefen, att utredningen bör »kunna tjäna såsom ett sammanhållande organ för alla kompetensfrågor som rör det statligt reglerade utbildningsväsendet. Jag räknar med att utredningen får ta del av alla viktigare principiella ärenden inom detta område och uttala sin mening därom.» I nu gällande, nyare kompetensförfattningar har vissa löpande kompetensrådsfunktioner skrivits in och tillagts KU. Vissa kommittéer har ålagts att i hithörande frågor samråda med KU.

Behovet av särskilda organisatoriska an-

ordningar (särskilt organ) utanför de på området verksamma myndigheterna har KU granskat från olika utgångspunkter. Utredningen har därvid konstaterat att KU, bl. a. i sin egenskap av temporärt kompetensråd, utgjort ett forum för samråd mellan olika intressenter vid behandlingen av olika kompetensfrågor av växlande innehåll och räckvidd och att denna möjlighet till samråd i sammanhanget synes ha varit av värde. Dessa erfarenheter pekar snarast i den riktningen, att det även framdeles vore lämpligt att genom någon organisatorisk anordning sörja för möjligheter till ett sådant samråd, omfattande dels myndigheternas företrädare, dels också representanter för ett bredare allmänintresse, vilket i KU närmast företräts av de parlamentariska ledamöterna.

Å andra sidan är det enligt KU:s mening angeläget att betona, att ansvaret för här avsedda uppgifter främst måste vila på ämbetsverken och att dessa således har att fatta beslut i och sörja för administration även av frågor rörande behörighet, meritvärdering och urval. Dessa uppgifter sammanhänger så nära med viktiga delar av de nuvarande verkens uppgifter i övrigt att de inte bör brytas ut och handläggas mer eller mindre fristående. Kompetensfrågorna är vidare intimt beroende av arbetet med antagning till olika slag av vidare utbildning. Dessa uppgifter sammanhänger i sin tur nära med vederbörande ämbetsverks ansvar för den kvalitativa och kvantitativa planeringen inom den del av utbildningsväsendet som hör till ämbetsverkets arbetsområde. Det torde således även av dessa skäl inte vara möjligt, och än mindre lämpligt, att isolera handläggningen av kompetensfrågor från de nuvarande ämbetsverken till ett nytt, med nödvändighet jämförelsevis litet organ med begränsat funktionsområde. Någon sådan isolerad handläggning avsågs ej heller i det ovannämnda förslaget år 1962.

Vid sin sammanvägning av ovannämnda synpunkter har KU funnit den principiellt lämpligaste lösningen av samordningsproblemet vara, att de olika samordnings- och utvecklingsuppgifterna åvilar vederbörande myndigheter och att en sådan form för sam-

råd mellan myndigheterna tillskapas att även företrädare för allmänna samhällsintressen kan delta i detta.

2.4.2 Samordningen inom och mellan myndigheterna

Om enhetlighetskravet vid handläggningen av olika kompetensfunktioner, vare sig dessa är löpande eller av utvecklingskaraktär, skall kunna tillgodoses, ställs krav på samordning både inom och utom myndigheterna.

Olika utbildningsvägar och sektorer inom den högre utbildningen är i administrativt hänseende underställda olika tillsynsmyndigheter. För flertalet utbildningsvägar är emellertid antingen SÖ eller UKÄ central myndighet. Det är därför naturligt att dessa båda myndigheter får huvudansvaret för kompetensfrågornas handläggning. I första hand gäller detta ansvar vederbörande verks eget tillsynsområde. För att respektive ämbetsverk skall kunna fullgöra sina kompetensuppgifter krävs en för ändamålet lämplig organisation inom verket. Huvudprincipen för denna organisation bör vara att kompetensfrågorna inom varje verk på lämpligt sätt sammanhålls.

De utbildningsvägar som ligger utanför SÖ:s respektive UKÄ:s tillsynsområde bör i kompetensfrågor samordnas med dessa myndigheters tillsynsområden. Detta synes emellertid inte kräva några särskilda organisatoriska anordningar. KU förutsätter, att myndigheterna har erforderligt, fortlöpande samråd med varandra och att viktigare beslut i kompetensfrågor, t. ex. rörande tillämpningsföreskrifter, inte heller vid myndigheter, för vilka UKÄ eller SÖ inte är central myndighet, fattas utan föregående samråd med dessa sistnämnda myndigheter.

Uppdelningen av huvudansvaret för kompetensfunktionerna mellan de två närmast berörda verken SÖ och UKÄ får inte leda till olikheter i föreskrifter och tillämpning mellan de båda myndigheternas tillsynsområden. En nära samverkan i kompetensfrå-

gor måste äga rum, även i frågor rörande utbildning utanför verkens egna områden. Viktigare beslut bör fattas efter samråd med det andra verket. Strävan efter enhetlighet även i tillämpningen bör känneteckna denna samverkan. Någon institutionalisering av här avsedd samverkan torde inte vara erforderlig, eftersom verken på olika områden redan har vittgående erfarenheter av liknande samarbete. Det bör också erinras om att UKÄ – liksom AMS – har en representant i SÖ:s styrelse och att SÖ är företrädare i ett par av UKÄ:s fakultetsberedningar. I vissa fall torde dock gemensamma kommittéer eller arbetsgrupper vara en lämplig form för samverkan, särskilt i frågor av utvecklingskaraktär.

En särskild fråga, vars lösning uppenbarligen kräver någon organisatorisk anordning, är hur behandlingen i verken av kompetensfrågorna skall ske under den medverkan av företrädare för allmänheten (allmänintresset) som KU enligt ovan förutsätter. Företrädare för detta intresse ingår i de berörda verkens styrelser. Det är dock, enligt KU:s mening, önskvärt att till verken därutöver knyts ett gemensamt, rådgivande organ, en rådgivande nämnd, bestående av företrädare för det allmännas intressen i frågor som rör behörighet, meritvärdering och urval. Med hänsyn till värdet av en representativ bevakning av det allmännas intressen bör nämnden få en väsentligen parlamentarisk sammansättning. Ledamöterna bör utses av Kungl. Maj:t. Nämnden bör med hänsyn till behovet av kontinuitet i dessa frågor och till det förhållandet, att KU beräknas slutföra sitt arbete i höst, snarast tillställas.

Som redan påpekats bör nämnden ha rådgivande funktioner. Den bör höras i alla frågor av principiell karaktär och i övrigt enligt verkens bestämmande. Man kan räkna med att tekniska kompetensfrågor i stor utsträckning kan lösas utan nämndens direkta medverkan. Nämnden bör emellertid hållas orienterad även om viktigare sådana frågor – och beredas tillfälle att uttala sin mening om dessa – på grund av det ofta nära sambandet mellan tekniska och ut-

bildningspolitiska-principiella kompetensfrågor.

2.4.3 Antagning till spärrad utbildning

I kapitel 1 behandlas olika, främst tekniska frågor rörande antagningen till spärrad utbildning. I det följande diskuteras några där-till anslutande administrativa frågor avseende samverkan mellan myndigheterna.

Antagningen till spärrad utbildning ombesörjdes ursprungligen av vederbörande lokala antagningsmyndighet på samma sätt som t. ex. i ärenden rörande inskrivning vid universitet och fakultet (avseende ospärrad utbildning) rektorsämbetet beslutar (universitetsstadgan 84 §). Efter hand har emellertid i fråga om vissa spärrade utbildningsvägar skett en centralisering av antagningen till den centrala myndigheten. Ännu ett steg i denna utveckling är att en central antagning omfattar utbildningsvägar som lyder under olika centrala myndigheter. I en central antagning kan därvid, som visats i kapitel 1, uppstå vissa problem som hänger samman med att olika myndigheter enligt gällande författningar har att fatta det formella beslutet om antagning av sökande. Så är t. ex. nu fallet beträffande den centrala antagningen inom UKÄ, där styrelserna för jordbrukets tre högskolor samt antagningsnämnden för civilekonomutbildning beslutar om antagning för respektive utbildningsväg, medan den föregående meritvärderingen m. m. i huvudsak ombesörjs av den centrala antagningsenheten (CA). Om man till den centrala antagningen lägger ytterligare utbildningsvägar blir flera myndigheter berörda och beslutsfattandet ytterligare uppdelat.

En sådan anordning medför vissa praktiska nackdelar, nämligen en ibland betungande kommunikation mellan antagningsorganet, i detta fall CA, och de beslutsfattande myndigheterna. Detta problem skulle kunna undanröjas genom att också det formella beslutet om antagning centraliserades, lämpligen till en antagningsnämnd med beslutsrätt.

Denna fråga har tidigare behandlats i samband med inrättandet av den centrala

antagningen under UKÄ. Genom beslut 12.5.1967 uppdrog Kungl. Maj:t åt UKÄ att i samråd med berörda högskolemyndigheter utanför ämbetets verksamhetsområde utreda de med en central antagningsnämnd sammanhängande frågorna – bl. a. nämndens sammansättning, arbetsuppgifter och befogenheter samt de ändringar i gällande bestämmelser och övriga åtgärder, som borde vidtas av Kungl. Maj:t – samt till Kungl. Maj:t inkomma med de av utredningen föranledda förslagen. Sedan det anbefallda utredningsarbetet – efter överläggningar under arbetets gång med berörda myndigheter – slutförts överlämnade UKÄ 10.1.1968 utredningsresultatet samt framlade förslag angående inrättandet av en central antagningsnämnd för universitet och vissa högskolor.

UKÄ föreslog inrättandet av en central antagningsnämnd som skulle bestå dels av fem av Kungl. Maj:t utsedda fasta ledamöter, dels av sex tillfälliga ledamöter representerande olika utbildningsområden. Av de fasta ledamöterna förutsattes vardera en utses efter förslag av UKÄ, SÖ, samarbetsnämnden för jordbrukets högskolor, SFS samt KU. Av de tillfälliga ledamöterna, som vid behov förutsattes delta i nämndens överläggningar och beslut då ansökan till och fråga rörande viss utbildning behandlades, borde en utses för agronom- och hortonomutbildningen av lantbrukshögskolan, en för civiljägmästarutbildningen av skogshögskolan, en för veterinärutbildningen av veterinärhögskolan samt tre för teknisk, medicinsk, odontologisk och farmaceutisk utbildning samt utbildning vid filosofisk fakultet av UKÄ. Vid behandling av frågor om antagningsförfarandets utformning samt anpassning till förändrade förutsättningar borde enligt förslaget representant för antagningsnämnden för civilekonomutbildning adjungeras till nämnden.

Enligt UKÄ:s förslag skulle den centrala antagningsnämnden ha till uppgift

att anta och utvälja ordinarie studerande till de läroanstalter och utbildningslinjer som enligt Kungl. Maj:ts beslut skulle ingå i den centrala intagningen

att pröva och avgöra frågor rörande inskrivning av utländska studerande samt dispensökande

att avgöra frågor om undantag från stadgade krav på särskilda förkunskaper

att ägna uppmärksamhet åt den administrativa och tekniska utvecklingen av antagnings-systemet samt fortlöpande svara för dess anpassning till nya förutsättningar ifråga om behörighets- och urvalsbestämmelser

att samverka med antagningsnämnden för civilekonomutbildning i syfte att tekniskt samordna antagningsförfarandet med arbetet vid antagningen av studerande till ekonomutbildning

att lämna erforderlig information om antagningsförhållanden till olika utbildningar samt

att i samråd med berörda universitets- och högskolemyndigheter verka för ändamålsenlighet och samordning ifråga om antagningsbestämmelser för olika utbildningar.

Någon central antagningsnämnd i enlighet med UKÄ:s förslag har dock inte inrättats. Genom beslut 8.3.1968 förordade Kungl. Maj:t, att studerande får inskrivas endast om han antagits av UKÄ såvitt avser studier vid medicinsk, odontologisk, farmaceutisk eller teknisk fakultet eller i spärrade ämnen vid filosofisk fakultet. Senare har dock rektorsämbetena bemyndigats att anta studerande till spärrade ämnen och studiekurser vid filosofisk fakultet (med undantag av psykologi och kemi).

Genom samma beslut bemyndigade Kungl. Maj:t vidare UKÄ att dels i samråd med statskontoret meddela föreskrifter om det tekniska förfarandet vid antagning av studerande för ovannämnda studier samt för studier vid jordbrukets högskolor, dels i samråd med jordbrukets högskolor meddela bestämmelser om ansökningsförfarandet. Kungl. Maj:t föreskrev också att UKÄ rörande antagning av studerande i erforderlig utsträckning skulle samråda dels med experter på frågor som rör skolväsendet, jordbrukets högskolor samt behörighetsvillkor och meritvärdering, dels med företrädare för SFS.

Med anledning av sistnämnda föreskrift beslöt UKÄ 10.4.1968 att bilda en samlingsgrupp för central antagning till vissa utbildningslinjer m.m. med uppgift att vara rådgivande organ beträffande behörighets-

frågor, meritvärdering m.m. Denna samlingsgrupp består för närvarande av sju ledamöter, varav en utsetts av rektorsämbetet vid vardera lantbrukshögskolan, skoghögskolan och veterinärhögskolan, en av SFS, en av UKÄ efter samråd med SÖ och en av UKÄ efter samråd med KU.

Hur samverkan mellan berörda myndigheter skall organiseras vid central antagning av ovan beskrivet slag, är en fråga med både principiella och administrativa aspekter. Kärnfrågan är i sammanhanget, i vad mån myndigheterna i förekommande fall skall avstå från att fatta beslut i antagningsfrågor och överlämna denna beslutsrätt till en central antagningsnämnd, vilken svarar för antagning till utbildningsvägar som lyder under olika myndigheter.

För en beslutande central nämnd talar bl.a. de ovan antydda förhållanden beträffande kommunikationen mellan antagningsorganet och de beslutande myndigheterna, förhållanden som kan försvåra och i varje fall förlänga antagningsproceduren. En beslutande nämnd kan bidra till att förenkla och effektivisera antagningsproceduren och vara en ytterligare garanti för den likformighet i behandlingen av alla sökande till samtliga utbildningsvägar inom samma centrala antagningssystem, som enligt KU:s uppfattning är ett viktigt krav på en antagningsorganisation. En beslutande nämnd kan därtill medge smidigare anpassning till ändrade bestämmelser rörande behörighet och urval.

Mot inrättandet av en central nämnd med beslutsrätt i antagningsfrågor kan bl.a. anföras följande. Det är viktigt att antagningsbeslutet fattas av personer som är väl förtrogna inte endast med gällande bestämmelser och föreskrifter för behörighet och urval utan också med respektive utbildningsmålsättning och innehåll. Ett centralt antagningssystem kan i framtiden komma att omfatta ett tämligen stort antal utbildningsvägar, som ligger under flera skilda myndigheters förvaltningsområden. För att dessa myndigheters berättigade krav på insyn i antagningsbeslutet och möjligheter att påverka detta skall kunna tillgodoses kan antagningsnämnden komma att bli så stor, att

dess arbete därigenom försvåras. Att en antagningsnämnd får beslutsrätt i antagningsfrågor kan tänkas innebära, att man inrättar ett organ som saknar den fasta förankring i ett större administrativt sammanhang, som är nödvändigt för att nämndens arbete skall kunna bedrivas effektivt. Om en beslutande antagningsnämnd under antagningsprocedurens gång skulle nödgas ta upprepade kontakter med de myndigheter, som i allt utom beträffande själva antagningen svarar för de berörda utbildningsvägarna, skulle effektivitets- och tidsvinsterna utebli och därmed ett av de viktigaste skälen för nämndens existens bortfalla.

KU har funnit det angeläget att redovisa den ovan förda diskussionen men anser sig inte böra föreslå, hur berörda myndigheter skall organisera sin samverkan vid sådan central antagning som på ovan beskrivet sätt berör mer än en central myndighet. Denna samverkan bör på normalt sätt organiseras av de berörda verken gemensamt. I vad mån beslutsrätten i antagningsfrågor skall delegeras på ovan angivet sätt, är en fråga som därvid får lösas i samband med andra problem rörande samverkan. Den föreslagna rådgivande nämnden bör medverka genom behandling av frågor av principiell natur och liknande.

2.4.4 Särskilda frågor

Som ovan nämnts har KU vissa kompetensrådsfunktioner, dels inom ramen av gällande författningar, dels enligt direktiven för vissa sittande utredningar som ett organ för samråd med respektive utredning. Uppgifterna avser, vad gäller behörighetskungörelsen (SFS 1967: 450, senaste lydelse SFS 1970:175), dels yttranden i vissa dispensärenden, dels samråd med UKÄ m. fl. myndigheter i frågor rörande tillämpningsbestämmelser och den fria kvotens storlek.

Behovet av enhetlighet mellan olika myndigheters tillsynsområden i handläggningen av kompetensfrågor bör tillgodoses genom det samråd mellan myndigheterna (under medverkan av den rådgivande nämnden) som ovan beskrivits. Detta gäller även de

mer principiellt betonade frågor som annars skulle ha föranlett samråd med KU.

Även i fråga om de försök, som ovan redovisats och som i en del fall har avgörande betydelse för den närmare utformningen av KU:s förslag, bör enligt KU:s mening främst SÖ och UKÄ snarast inträda och överta ansvaret. I dessa frågor, vilka är av stort allmänt intresse, räknar KU med att nämndens medverkan har ett särskilt värde, närmast vad gäller utvärdering av försökens resultat och de härav föranledda praktiska slutsatserna.

KU vill härvid erinra om att en ledningsgrupp organiserats för försöksverksamheten med studielämplighetsprov som ett kompletterande urvalsinstrument och att försöken organisatoriskt förankrats i SÖ. En liknande form för samverkan mellan verken bör vara möjlig också i fråga om andra försök. De av dessa försök föranledda förslagen om kompetensregler bör framläggas gemensamt av SÖ och UKÄ efter erforderligt samråd med andra berörda myndigheter och den ovannämnda rådgivande nämnden.

En ärendegrupp med särskilda problem utgör informationsfrågorna. I vad gäller information i kompetensfrågor utvecklar KU i kapitel 3 därmed sammanhängande problem. I denna framställning betonas vikten av samordning i den kompetensinriktade information, för vilken de centrala myndigheterna har ansvaret. Detta ansvar åvilar främst SÖ och UKÄ samt AMS. Dessa verk har redan vissa gemensamma organ för samråd i frågor som rör studie- och yrkesvägledning.

Över beslut av antagningsmyndighet i frågor rörande behörighet och antagning bör *besvär* kunna anföras hos tillsynsmyndighet och Kungl. Maj:t, i förekommande fall direkt hos Kungl. Maj:t. Därigenom tillgodoses i första hand de sökandes rättssäkerhet. Enhetligheten i bedömningen av olika frågor främjas likaledes av ett sådant förfarande.

På olika ställen i del 1 av föreliggande betänkande (SOU 1970: 21) har KU berört ansvarsfördelningen mellan olika myndighe-

ter i kompetensadministrativa frågor, dvs. närmast antagningsmyndighets – vari också inräknas myndighet som svarar för inskrivning till ospärrad utbildning – och vederbörande centrala myndighets (tillsynsmyndighets) ansvar för viss grupp av ärenden. Nedan lämnas en summarisk översikt över sådana frågor.

1 Tillsynsmyndighet bör få i uppdrag att, vad avser utbildningsvägar som flyttas till den högre utbildningen, överse läroplaner m. m. i syfte att förkorta utbildningstiden eller vidta andra åtgärder för att anpassa utbildningen till de ändrade förutsättningarna.

2 Tillsynsmyndigheten har att, efter en ingående analys, fastställa de särskilda förkunskapskraven för de utbildningsvägar som flyttas till den högre utbildningen. Denna myndighet bör också svara för en kontinuerlig bevakning och uppföljning av dessa villkor.

3 Förkunskapskraven (för särskild behörighet) skall även i övrigt som regel bestämmas av tillsynsmyndighet, som också har att noga följa utvecklingen av bl. a. förkunskapskravens funktioner och initiera nödvändig anpassning av dessa krav till ändrade förhållanden.

4 Tillsynsmyndighet för den berörda högre utbildningen bör avgöra, genom t. ex. anvisningar till antagningsmyndigheten, om viss gymnasial utbildning, som ej erhållits i gymnasieskolan, uppfyller kraven för allmän behörighet till högre utbildning.

5 Tillsynsmyndighet för högre utbildning har att utfärda anvisningar till ledning för antagningsmyndighetens bedömning av i vad mån utbildning på särskilda utbildningsvägar för vuxna motsvarar minst tvåårig utbildning i gymnasieskolan.

6 Tillsynsmyndighet bör kunna dels förordna, att krav på kunskaper i engelska (för allmän behörighet) inte skall uppställas vid viss utbildningslinje, dels bevilja dispens från olika krav för allmän behörighet.

7 Antagningsmyndighet bör kunna bevil-

ja dispens från kravet på genomgången orienteringskurs (för allmän behörighet).

8 I fråga om antagningen till spärrad utbildning bör ansvarig myndighet, dvs. främst tillsynsmyndighet, år från år följa förändringarna i antagningen till varje enskild utbildning och vidta erforderliga successiva åtgärder för justering av antagningen. Denna justering bör ske genom användning av den fria kvoten.

9 Tillsynsmyndigheten har att bestämma den fria kvotens storlek.

2.5 Sammanfattande förslag

En rad kompetensfunktioner, dels löpande, dels utvecklingsbetonade, måste fullgöras även framdeles. För en rationell handläggning av dessa frågor, varvid också behovet av enhetlighet i principer och tillämpning måste tillgodoses, krävs samverkan mellan berörda myndigheter. De olika samordnings- och utvecklingsuppgifterna bör åvila vederbörande myndigheter. En sådan form för samråd mellan myndigheterna bör tillskapas att även företrädare för allmänna samhällsintressen kan delta i detta.

SÖ och UKÄ bör få huvudansvaret för kompetensfrågornas handläggning. Härför krävs inom verken en för ändamålet lämplig organisation, vars huvudprincip bör vara att kompetensfrågorna inom varje verk sammanhålls. De utbildningsvägar, som ligger utanför SÖ:s respektive UKÄ:s tillsynsområde, bör i kompetensfrågor samordnas med dessa tillsynsområden genom erforderligt samråd mellan berörda myndigheter. Mellan SÖ och UKÄ måste en nära samverkan i kompetensfrågor äga rum. Företrädare för allmänintresset bör härvid medverka genom en för de båda ämbetsverken gemensam, rådgivande nämnd med en övervägande parlamentarisk sammansättning. Ledamöterna bör utses av Kungl. Maj:t. Nämnden bör tillsättas snarast.

KU:s kompetensrådsfunktioner bör övertas av främst SÖ och UKÄ under medverkan av den rådgivande nämnden. Detta gäller även av KU initierade försök, som i en

del fall har avgörande betydelse för den närmare utformningen av KU:s förslag.

Över beslut av antagningsmyndighet i frågor rörande behörighet och antagning bör besvär kunna anföras.

3.1 Inledning

Enligt sina direktiv skall KU överväga »hur information om kompetensfrågor lämpligen skall spridas bland utbildningssökande, studerande och avnämare».

Denna uppgift har förberetts av en särskild arbetsgrupp (se del 1, kapitel 1).

Denna information om kompetensfrågor, dvs. bestämmelser om behörighet, meritvärdering, urvalsprinciper, antagningsorganisation osv., kan inte isoleras från den samlade utbildnings- och arbetsmarknadsinformation som meddelas via flera olika kanaler. Kompetensinformationen är bl. a. en viktig del av den utbildningsinformation som ingår i den av statsmakterna tillhandahållna studie- och yrkesorienteringen. En diskussion om behovet och organisationen av kompetensinformation blir därför normalt även en diskussion om studie- och yrkesorienteringens problem och verksamhet.

Informationsutredningen har i sitt betänkande Vidgad samhällsinformation (SOU 1969: 48) analyserat innebörden av begreppet samhällsinformation och funnit att detta har en mycket vid omfattning. Informationens utformning och spridning har stor betydelse för medborgarnas dagliga liv och handlande. Grundläggande för all samhällsinformation är att medborgarna måste informeras om sina rättigheter och skyldigheter. I detta krav ingår också medborgarnas rätt till insyn i samhällets funktioner och

i de beslutsprocesser, som styr dessa och – ytterst – medborgarnas utövande av sin medbestämmanderätt i det demokratiska samhället. Informationsutredningen konstaterar, att den snabba samhällsutvecklingen under de senaste årtiondena har medfört att informationsbehovet vuxit betydligt.

Utredningen betonar vidare nödvändigheten av att samhällsinformationen sätts in samtidigt med, eller helst innan, nya samhällsinslag kommer till stånd. Information bör »integreras med vederbörande myndighets totala verksamhet så att informationsåtgärder samplaneras med övriga åtgärder».

Utredningen framhåller också att samhällsinformationen inte bara gäller kontakten mellan myndigheter och enskilda medborgare. »Informationen från samhällsorganen till näringslivet, arbetsmarknadens parter och andra statliga och kommunala organ är också viktig.»

Mot denna bakgrund kan behovet av den speciella information om kompetensfrågor tecknas som KU enligt sina ovan citerade direktiv har att beakta.

Kompetensbestämmelserna och deras tillämpning har stor betydelse för den enskildes handlande i olika valsituationer och utbildningssituationer. Även t. ex. skolor och intagningsnämnder styrs i sitt handlande av kompetensbestämmelserna. Detsamma gäller samhällets rådgivande institutioner, som arbetsförmedlingen, skolans funktionärer,

studierådgivare m. fl., vilkas uppgift är att ge den enskilde den information och vägledning han behöver för sin fortsatta utbildning och därvid har att beakta kompetensbestämmelser av olika slag.

Utbildningsvärlden erbjuder numera ett stort och växande utbud av utbildningsvägar med sinsemellan olika krav för tillträde. Antalet personer i utbildning har ökat markant under de senare åren; inte minst gäller detta vuxna personer, vilkas grundläggande skolutbildning ligger långt tillbaka i tiden. Tillströmningen av sökande till olika utbildningsvägar har ökat och konkurrensen om utbildningsplatserna vid spärrade utbildningsvägar har skärpts. Nya grupper av utbildningssökande har, genom det gymnasiala skolsystemets omdaning, tillkommit, t. ex. sökande med fackskolekompetens. Ansökningarna om dispens från kravet på gymnasiekompetens för studier vid universitet har ökat starkt i antal under senare år. Alla dessa faktorer bidrar till att göra behovet av information om och insikt i olika kompetensbestämmelser både stort och ofrånkomligt.

3.2 Informationens nuvarande organisation, innehåll och omfattning

I syfte att erhålla en utgångspunkt för bedömningen av kompetensinformationens roll och utformning i framtiden har KU i stora drag sökt kartlägga den informationsverksamhet som förekommer i dag, vad gäller såväl organisation som innehåll och omfattning. Denna kartläggning har främst koncentrerats på dels hur informationsverksamheten är organiserad inom utbildnings- och arbetsmarknadsmyndigheterna samt dessas lokala organ, dels hur informationsförmedlingen mellan dessa organ och nivåer äger rum.

Ansvaret för kompetensinformationen åvilar för närvarande dels SÖ vad gäller grundskola och gymnasieskola samt övriga utbildningsanstalter inom SÖ:s ämbetsområde, dels UKÄ i fråga om universitet och vissa fackhögskolor. SÖ och UKÄ är tillika beslutsfattande myndigheter i vissa kompe-

tensfrågor.

Inom ramen för sin yrkesvägledningsverksamhet svarar AMS för spridning av kompetensinformation rörande hela utbildningsfältet.

De centrala utbildningsmyndigheterna (UKÄ, SÖ m. fl.) har inom sina respektive verksamhetsfält att svara för tolknings- och tillämpningsföreskrifter till av Kungl. Maj:t utfärdade kungörelser (motsvarande) angående behörighets- och urvalsbestämmelser. De har också att svara för att erforderlig information produceras och sprids till de lokala instanserna samt i viss utsträckning direkt till allmänheten.

Arbetsmarknadsstyrelsen insamlar kontinuerligt information från de centrala utbildningsmyndigheterna, producerar eget informationsmaterial och förmedlar informationen dels till arbetsmarknadsverkets funktionärer och andra förmedlare av kompetensinformation, dels till allmänheten.

Under dessa myndigheter sorterar funktionärer och lokala instanser enligt följande.

AMS: arbetsförmedlare, yrkesvägledare, arbetsvårdstjänstemän, yrkesvalslärare (även SÖ)

SÖ: rektorer, studierektorer, kuratorer, yrkesvalslärare (även AMS), intagningsnämnder vid olika utbildningsanstalter (motsvarande)

UKÄ: universitetsförvaltningar och studievägledare.

Information förmedlas också av t. ex. studierådgivare vid studieförbund, korrespondensinstitutet m. fl. samt av försvarets personalvårdsassistenter.

Informationen vänder sig till informationssökande av alla slag, vilka kan uppdelas i olika *målgrupper*: utbildningssökande på olika stadier, skolelever, studerande vid universitet och högskolor, studerande i kommunal eller statlig vuxenutbildning, i studieförbund, vid korrespondensinstitut o. d.; föräldrar; värnpliktstjänstgörande och yrkesverksamma samt avnämare, dvs. utbildningsanstalter samt i vissa fall även arbetsgivare, som tar emot utbildningssökande.

Kompetensinformationen ingår som en del av den totala utbildningsinformation som

	Intern information	Extern information
muntlig	Intern utbildning Konferenser för olika funktionärer »SYO-dagar» med studierektorer m. fl. Informella kontakter med enskilda tjänstemän	Studie- och yrkesorienterande undervisning Föräldramöten Enskilda samtal Muntliga upplysningar vid skolexpeditioner m. m.
skriftlig	Aktuellt från skolöverstyrelsen, ASÖ Skolor för yrkesutbildning (AMS) Utbildningsnytt för studierådgivning, UNS (UKÄ)	Att välja studieväg (SÖ) Yrke och framtid (AMS) Grundskolans kompetensvärde m. m. (SÖ) Behörighets- och meritvärderingsbestäm- melser för högre utbildning (UKÄ) Pressen

lämnas inom ramen för ovan nämnda myndigheters verksamhet. Man kan därvid skilja mellan intern och extern information. Den interna informationen, dvs. tjänstematerial av olika slag, är primärt avsedd för funktionärer, den externa informationen är riktad direkt till informationsmottagarna.

Såväl den interna som den externa informationen kan ges både muntligt och skriftligt. Skriftlig och muntlig information förekommer ofta i kombination med varandra. I ovanstående tablå ges exempel på muntliga och skriftliga, externa och interna informationskanaler i olika, ofta förekommande kombinationer.

Den ojämförligt mest utnyttjade vägen för spridning av kompetensinformation såväl som för övrig utbildningsinformation till *allmänheten* är tryckt material i form av handböcker och broschyrer av olika slag. AMS, SÖ och UKÄ ger ut en rikhaltig tryckt utbildningsinformation, där information om kompetensfrågor i större eller mindre omfattning är integrerad. Utöver den tryckta information som framställs och distribueras genom dessa tre myndigheters försorg ges också upplysningar om inträdesbestämmelser, meritvärderingsnormer m. m. i prospekt och övrigt informationsmaterial, som utges av regionala och lokala skol- och arbetsmarknadsorgan, universitetsförvaltningar, enskilda skolor, organisationer m. m.

Av AMS, SÖ och UKÄ utgivna handböcker och broschyrer är avsedda för utdelning och/eller försäljning till allmänheten.

Vissa av dessa handböcker och broschyrer är i första hand avsedda för någon eller några av ovan definierade målgrupper. Sålunda har den av AMS utgivna handboken Yrke och framtid numera som huvudsaklig målgrupp vuxna utbildningssökande samt därutöver i viss utsträckning elever i gymnasium och fackskola.

SÖ:s broschyrer »Att välja studieväg», »Att välja till årskurs 7, 8, 9» samt »Grundskolans kompetensvärde» är avsedda främst för eleverna på grundskolans högstadium och deras föräldrar. UKÄ ger ut bl. a. »Vidgat tillträde till högre studier», som riktar sig till dem som önskar studera vid universitetens fria fakulteter på villkor enligt SFS 1969: 68, samt en utförlig information avsedd för sökande till spärrad utbildning vid universitet och fackhögskolor. I många fall kan dessa publikationer ha intresse även utanför de målgrupper de i första hand är avsedda för.

Även muntlig information om kompetensfrågor förekommer, som ovan nämnts ofta i kombination med tryckt information. För rådgivning och information i yrkes- och studievalsituationer svarar vid arbetsförmedlingen yrkesvägledare, arbetsförmedlare och arbetsvårdare, i skolorna yrkesvalslärare (grundskolan), yrkesvägledare, kuratorer och studierektorer (fackskolan, gymnasiet och folkhögskolan), vid universiteten, förutom yrkesvägledare, studievägledare inom såväl universitetsförvaltningen som på institutionsnivå samt slutligen inom vissa studieförbund särskilda studierådgivare. Ut-

över enskild rådgivning, ger kuratorer, studierektorer och yrkesvalslärare yrkes- och studieorienterande undervisning. AMS:s yrkesvägledare ger regelbundet yrkes- och studieorienterande lektioner i fackskolan, gymnasiet och fohögskolan. Dessa lektioner föregås i regel av särskilda radio- och TV-program som produceras av kommittén för television och radio i utbildningen (TRU) i samarbete med AMS, SÖ och UKÄ.

Funktionärerna får sin huvudsakliga information via internt material från de centrala myndigheterna. AMS utger sålunda kontinuerlig information i bl. a. kompetensfrågor främst i lösbladsserien »Skolor för yrkesutbildning». SÖ håller sina befattningshavare à jour med kompetensbestämmelser via »Aktuellt från skolöverstyrelsen» (ASÖ) som samlas och bearbetas läsårsvi till Skolöverstyrelsens författningsbok, SÖ specialinformation samt tidskriften Pedagogiska meddelanden. UKÄ underrättar studierådgivare och studievägledare vid universiteten om nya och ändrade bestämmelser i »Utbildningsnytt för studierådgivare» (UNS).

Utöver den skriftliga informationen till funktionärerna svarar samtliga tre centrala myndigheter för muntlig information till sina fälttjänstemän, dels vid särskilt anordnade konferenser och studiedagar, dels inom ramen för den interna utbildningen av arbetsförmedlare, yrkesvägledare, yrkesvalslärare och studievägledare.

3.3 Erfarenheter av den nuvarande informationsverksamheten

För att få en uppfattning om hur informationen om kompetensfrågor för närvarande fungerar, vilka brister som eventuellt finns och vilka problem som är aktuella, har KU genom den ovan nämnda arbetsgruppen inhämtat synpunkter från olika kategorier av funktionärer, vilka producerar respektive förmedlar kompetensinformation.

De synpunkter som därvid framkommit avser den av myndigheterna utgivna informationen och pekar i första hand på dels vissa tekniska brister i informationsmaterialet, dels på otillräcklig information till

vissa målgrupper.

Beträffande de tekniska bristerna i informationsmaterialet visar det sig, att funktionärerna påtalar vissa svårigheter att orientera sig i det föreliggande informationsmaterialet. Man har svårt att hitta önskad detaljinformation i vissa frågor. Vidare måste svaret på en fråga ofta hämtas ur flera källor.

Beträffande otillräckligheten i informationen till vissa målgrupper har KU, vid sina kontakter med olika företrädare för informationsförmedlare, funnit att det framför allt är två målgrupper som anses missgynnade i informationshänseende. Det gäller dels vuxna, såväl utbildningssökande som studerande, dels utländska utbildningssökande.

Bland vuxna som inte befinner sig i utbildning finns ofta ett dolt informationsbehov. Detta gäller givetvis inte enbart kompetensinformation utan utbildningsinformation i allmänhet. Någon centralt organiserad, i egentlig mening uppsökande verksamhet har hittills inte bedrivits för dessa grupper. I detta sammanhang kan dock nämnas att Kungl. Maj:t tillkallat särskilda sakkunniga för att leda en försöksverksamhet med intensivbearbetning av vuxna, främst på arbetsplatser, i syfte att till särskilt avpassade kurser rekrytera sådana lågutbildade vuxna som av olika skäl inte har möjlighet att delta i samhällets vuxenutbildning (se vidare del 1, kapitel 5). Denna verksamhet avser emellertid endast en mycket speciell kategori och den uppsökande verksamheten måste få en väsentlig större omfattning, om inte många vuxna med goda förutsättningar för fortsatta studier skall bli lämnade utan möjlighet att utnyttja dessa förutsättningar, på grund av bristande kunskaper om vilka möjligheter som bjuds och vilka regler som gäller för fortsatt utbildning.

De vuxenstuderande, dvs. studerande vid folkhögskolor, kommunal vuxenundervisning, statens skolor för vuxna, enskilda studieförbund, korrespondensinstitutet m. m., har i skiftande omfattning tillgång till studie- och yrkesorientering och därmed även

till information i här avsedda frågor. Bäst tillgodosedda i detta avseende torde de studerande vid folkhögskolorna vara. Omfattningen av den organiserade studie- och yrkesorienteringen inom övrig vuxenutbildning kan variera från ort till ort. Stora grupper av vuxenstuderande torde dock vara hänvisade till att på eget initiativ uppsöka lämplig funktionär eller skaffa sig aktuell skriftlig information, både före och under studierna.

Antalet utländska studerande, som varje år söker sig till universitet och högskolor i Sverige, har mer än tredubblats under 1960-talet. Många av dessa utländska studerande har mycket bristfällig kännedom om svenska förhållanden och gällande bestämmelser för att få bedriva studier. UKÄ ger ut en specialbroschyr, »Higher education in Sweden», som bl. a. ger en viss allmän information om gällande kompetensbestämmelser. Någon uttömmande information ges emellertid ej i denna broschyr. Framförallt är det svårt att med ledning av denna relatera utländsk förutbildning till motsvarande svenska gymnasieutbildning. Broschyren ger dock anvisningar om hur man kan ta kontakt med läroanstalter i Sverige för mer detaljerade upplysningar.

En annan grupp utlänningar, som redan finns i Sverige och som hittills ej haft tillgång till för dem avpassad information om utbildnings- och kompetensfrågor, är invandrare, vilkas barn går i svenska skolor. Dessa föräldrars kunskaper i svenska språket och kännedom om svenska utbildningsförhållanden är i många fall otillräckliga, för att de skall kunna tillgodogöra sig den utbildningsinformation som reguljärt ges i ungdomsskolan.

Någon samlad undersökning av hur olika grupper av mottagare upplever behovet av kompetensinformation och hur detta behov för närvarande anses tillgodosett har ej gjorts, vare sig av KU eller veterligen av någon annan institution eller myndighet. Det finns, som tidigare nämnts, heller ingen påtaglig anledning att särbehandla denna specialfråga, eftersom denna information är en integrerad del av den samlade utbild-

nings- och arbetsmarknadsinformation som lämnas inom bl. a. studie- och yrkesorienteringens ram.

Det finns emellertid undersökningar, som är av visst intresse i sammanhanget och som behandlar skolelevers inställning till bl. a. betyg, valsituationer i skolan m. m. I dessa har även frågan om elevernas behov av och önskemål om information i bl. a. kompetensfrågor berörts på olika sätt.

KU har i detta avseende närmare granskat tre nyligen genomförda undersökningar, nämligen

inställning till betyg och andra urvalsinstrument hos elever i sista årskursen i gymnasium och fackskola; KU:s specialbetänkande SOU 1970: 20

valsituationer i samband med övergång till gymnasiala studier (trebetygsuppsats); pedagogiska institutionen vid Umeå universitet, vårterminen 1969 (C. Hörnberg, K. Ljung och L. Sandberg)

U 68:s s. k. S 2-undersökningar i grundskola-fackskola-gymnasium; pedagogiska institutionen vid Göteborgs universitet, vårterminen 1969 (Jarl Bengtsson). Avses att senare publiceras i SOU.

Tendensen i alla undersökningar är densamma. Den övervägande delen av eleverna i såväl grundskola som fackskola och gymnasium anser att de fått otillräcklig information inför de valsituationer de ställts inför i skolan.

KU:s egen undersökning tar upp en konkret fråga om kompetensinformationens tillräcklighet. Svaren på denna fråga visar, att 65 procent av gymnasisterna och 62 procent av fackskoleleverna anser att de fått otillräcklig information i frågor som rör ämnes- och betygskrav samt poängberäkning för tillträde till fortsatta studier. Praktiskt taget 100 procent uppger att de anser det betydelsefullt att få information i dessa frågor.

Det är inte möjligt att dra några mer vittgående slutsatser av detta undersökningsmaterial. Bl. a. har i de studerade undersökningarna inga försök gjorts till analys av anledningarna till det påtalade missnöjet med informationen. I tämligen stor utsträck-

ning torde man kunna tillskriva detta vissa utanförliggande faktorer: elevernas allmänna osäkerhet inför framtiden, bristande motivation för att ta emot information just vid den tidpunkt den ges i studie- och yrkesorienteringen samt för vissa elever inte minst det banala skälet, att en information som går ut på att den rådsökande inte har kompetens eller tillräckligt höga betyg för att vinna inträde vid en önskad utbildning upplevs som en dålig information.

Emellertid är det ett ovedersägligt faktum att resurserna för studie- och yrkesorienteringen i skolan i många fall är otillräckliga. Denna otillräcklighet drabbar självfallet även kompetensinformationen. Dessutom har nyligen nya behörighets- och urvalsbestämmelser till olika utbildningsvägar införts med tämligen kort varsel. Även detta kan förmodas bidra till elevernas negativa inställning till informationens tillräcklighet.

3.4 Sammanfattning av nuläget

Som framgår av det föregående upplever stora delar av såväl förmedlarna som mottagarna av kompetensinformation denna som mer eller mindre bristfällig, detta trots att utbudet av t. ex. tryckt material i dessa frågor är rikhaltigt och i de flesta fall kan bedömas vara fullt tillfredsställande utförligt. Detta kan dels bero på att möjligheter saknas att i önskvärd omfattning sprida informationen till de olika målgrupperna, dels också på att informationen i sin nuvarande utformning inte har tillräckligt stor genomslagskraft.

Från informationsförmedlarnas/funktionärernas sida önskas en bättre samordning av det tryckta materialet samt en komplettering av detta, i första hand för vissa målgrupper. Mycket tyder på att båda dessa önskemål skulle kunna tillgodoses i stor utsträckning inom den nuvarande organisationen för informationsverksamheten, om de ansvariga myndigheterna hade större resurser.

Mottagarnas önskemål är svårare att formulera. I allmänhet upplevs informationen som otillräcklig, även om orsakerna här-

till i viss mån är oklara. En intressant iakttagelse i sammanhanget är den stora vikt som, i varje fall äldre skolelever, tillmäter den tryckta informationen i form av handböcker, broschyrer osv.

3.5 Det framtida behovet av kompetensinformation

3.5.1 Allmänt

Redan inledningsvis har konstaterats att information om kompetensfrågor inte är något nytt begrepp utan ett naturligt inslag i den sedan länge existerande studie- och yrkesorienteringen. Det torde emellertid även vara riktigt att påstå, att önskemålen om korrekt och uttömmande sådan information har vuxit under senare år och efter allt att döma kommer att bli ännu mer angelägna i framtiden. I första hand två omständigheter talar för detta.

För det första erbjuder utbildningsvärlden numera så många alternativa möjligheter i fråga om nivå och inriktning att det för den enskilde kan vara svårt att överblicka dem och framförallt att relatera dem till sin egen situation samt till sin utbildnings- och erfarenhetsbakgrund.

För det andra kommer ett nytt behörighets- och urvalssystem, av den typ KU föreslår, att öppna vägen till vidare utbildning för grupper av människor, som tidigare inte haft möjlighet att vinna tillträde till högre utbildning utan att först skaffa sig den fullständiga och ofta tämligen omfattande formella kompetens som krävts i varje enskilt fall.

Ett effektivt informationssystem är en förutsättning för att det föreslagna behörighetssystemet skall fungera i avsedd riktning, nämligen att ge möjlighet för personer med varierande förutbildnings- och erfarenhetsbakgrund att söka sig till sådana utbildningsvägar som tidigare varit förbehållna personer som fått sin förutbildning i skolmässiga former. Informationsutredningens formulering om medborgarnas krav på upplysningar om sina rättigheter och skyldigheter bör i detta sammanhang i hög

grad beaktas. Det är dock inte enbart fråga om en information som ger konkreta upplysningar om gällande bestämmelser på området. För att bestämmelsernas konstruktion och innebörd skall bli klara, måste man också informera om principerna för och de större utbildningspolitiska sambanden kring bestämmelserna.

Det är vidare viktigt, att kompetensinformationen ingår som en del av en samlad utbildnings- och arbetsmarknadsinformation. Först därigenom kan den ge ett tillräckligt underlag för ett väl genomtänkt utbildningsval.

3.5.2 Ett nytt kompetenssystem

Vissa av de informationsproblem som behandlas nedan kan betraktas som övergångsproblem, även om man får räkna med att övergångstiden kan bli ganska lång. Andra är av mer generell och allmängiltig karaktär.

Ett nytt kompetenssystem, av den typ som KU föreslår, representerar delvis nya principer, när det gäller villkoren för tillträde till högre studier. Det är därför viktigt att man så snart som möjligt påbörjar en informationsverksamhet för att föra ut de nya tankegångar och principer som ligger till grund för KU:s förslag. En sådan information kan inte riktas endast till vissa målgrupper utan måste utgöra ett inslag i den allmänna verksamheten.

Men även informationen till vissa grupper av utbildningssökande liksom information i olika detaljfrågor måste ägnas stor uppmärksamhet vid genomförandet av ett nytt behörighets- och urvalssystem. En av de första åtgärderna för att effektivisera kompetensinformationens spridning bör därför vara att genomföra en »marknadsundersökning» i syfte att närmare definiera de olika målgrupperna och deras skiftande informationsbehov.

Införandet av ett nytt kompetenssystem av detta slag medför vidare ett ansvar för statsmakterna att ställa erforderliga resurser till förfogande inte endast för information om kompetenssystemet som sådant utan även om utbildningsförhållanden och ar-

betsmarknadsutsikter. Det formella skolunderbyggnadskravet har hittills utgjort ett selektionsinstrument till högre utbildning. Ett nytt behörighetssystem, där dels grupper utan denna formella skolunderbyggnad vinner behörighet, dels ingen lägsta gräns för betygets medelvärde, enligt KU:s förslag, skall krävas av sökande från gymnasieskolan, kräver en delvis ny selektionsprocess. Trots sin informella natur torde studie- och yrkesorienteringen vara ett av de viktigaste instrumenten för en sådan urvalsprocess.

Det kompetenssystem som KU föreslår innebär att den enskilde utbildningssökanden i framtiden inte vid sitt utbildningsval skall behöva vara låst av tidigare val eller »felval» i grundskolan eller gymnasiet. De tidiga studievalen av »engångskaraktär» försvinner härigenom, men de successiva val som träder i stället kommer att kräva förlöpande information och vägledning, eftersom handlingsfriheten vid valet av fortsatt utbildning efter gymnasieskolan kommer att vara betydligt större än den är för närvarande. Även detta ställer ökade krav på utbildnings- och kompetensinformationen.

En del av denna kompetensinformation i ett nytt behörighets- och urvalssystem avser frågor av närmast principiell natur medan andra är mer tekniska. Till de principiella frågorna kan räknas information om de intentioner som ligger bakom olika inslag i ett urvalssystem, t. ex. kvoteringsbestämmelserna. Den enskilde bör inte få känna sig utlämnad till ett för honom obegripligt system.

Inte minst är en sådan information viktig för den grupp utbildningssökande som hittills haft mer eller mindre »ensamrätt» till högre utbildning, nämligen de gymnasieutbildade. Den målgrupp som man därvid bör inrikta sig på består dels av redan gymnasieutbildade som ännu inte vunnit inträde vid högre utbildning, dels av eleverna på de treåriga linjerna i gymnasieskolan.

Till frågor av mer teknisk natur hör exempelvis frågan om de förkunskapskrav som måste uppfyllas för att en sökande skall vinna fullständig behörighet till vissa ut-

bildningsvägar. Ett krav på komplettering av dessa ämnen kan gälla såväl elever i gymnasieskolan som vuxna utan gymnasial utbildning. Hur dokumentationen av de särskilda förkunskapskraven skall ske och hur s. k. motsvarande förkunskaper skall bedömas kommer att kräva avsevärda informationsinsatser och innebära kontakter mellan yrkesvägledare m. fl. och de mottagande läroanstalterna.

3.5.3 Nya grupper av utbildningssökande

Som ovan nämnts, innebär det föreslagna kompetenssystemet att nya grupper av utbildningssökande får allmän behörighet till högre utbildning, grupper som därtill i många fall behöver en till den enskilda individen mer avpassad information. Detta i sin tur har konsekvenser för hur informationen skall distribueras. I många fall torde enbart skriftligt informationsmaterial inte vara tillfyllest, utan detta material måste kompletteras med individuell information och rådgivning.

Detta gäller i första hand de grupper som i det nya kompetenssystemet vinner behörighet utan att ha genomgått gymnasieskolan eller motsvarande, såväl dem som gått igenom annan gymnasial utbildning som dem som vinner behörighet genom viss ålder och viss tids yrkesverksamhet. Inte minst för den senare kategorin är en speciellt anpassad information nödvändig.

Även inom gymnasieskolan finns nya behörighetsgrupper, nämligen sökande från de tvååriga linjerna, såväl de allmänna som de yrkesinriktade. Det speciella behov av information som sökande till högre utbildning från dessa linjer har måste särskilt beaktas.

3.6 Informationens framtida omfattning, innehåll och organisation

3.6.1 Allmänna krav på kompetensinformation

Informationsutredningen har påvisat nödvändigheten av att samhällsinformationen

differentieras med avseende på utformning, kanaler och frekvens och menar att »de språkliga och bildmässiga uttrycken kan behöva varieras för att alla berörda medborgare skall kunna förstå informationen på ett likvärdigt sätt». Informationsutredningen har också påpekat medborgarnas sinsemellan mycket skiftande möjligheter att tillägna sig information, på grund av dels deras olika tidsmässiga möjligheter att tillgodogöra sig informationen, dels deras varierande utbildning och vana att inhämta information.

Under rubriken Korrekthet och begriplighet anför informationsutredningen följande (s. 50):

»Den information som myndigheterna sprider utformas med krav på att vara dels korrekt, dels begriplig för mottagarna. Dessa krav är ofta svåröfrenliga.

Av olika anledningar utformas ofta informationen med nära anknytning till bakomliggande lagtexter och motsvarande. Bland dessa kan nämnas långt driven försiktighet hos den verkställande myndigheten och dess tjänstemän samt omsorgen om att den enskilde medborgaren inte skall förledas tro att han har en rätt som av vissa skäl inte tillkommer honom.

Med sådan utformning av informationen ökar risken för att mottagarna förbiser eller missuppfattar upplysningarna. Inte bara ordval och meningsbildning utan också den vidare referensram som gäller för lagtexter etc. är till stor del främmande för allmänheten.

För att delge stora grupper människor innebörden i lagar etc. måste informationen ofta utformas på ett sätt som avviker från skrivningarna. Medborgarna lär inte känna sina skyldigheter och rättigheter i samhället enbart genom att lagsamlingar etc. görs lättåtkomliga – andemeningen i dem måste också göras begriplig för vanliga människor.»

KU instämmer i dessa synpunkter och vill därutöver anföra följande. Erfarenheten visar, att möjligheten att förstå och tolka de olika kompetensbestämmelserna hos många informationsmottagare är begränsad. Den enskilde rådsökanden kan ofta inte utan handledning förstå innebörden av kompetens- och meritvärderingsinformationen i de publikationer, som direkt vänder sig till allmänheten. Orsaken härtil torde bl. a. vara själva materiens svårförståelighet, vilket ofta får konsekvenser för den språk-

liga framställningen.

Svårigheten att förstå och tolka gäller inte enbart de utbildningssökande och allmänheten utan i viss utsträckning också dem som i olika sammanhang har att informera om och tillämpa bestämmelserna. Formuleringen av bestämmelserna i grundmaterialet är ofta så koncentrerad att det föreligger risk för att dessa inte tolkas på samma sätt av olika instanser, såsom intagningsnämnder, enskilda skolor, yrkesvägledare osv. Detta kan i sin tur få icke önskvärda konsekvenser för den enskilde utbildningssökanden.

Information om kompetensbestämmelser berör visserligen inte primärt alla medborgare, men den angår dock personer i vitt skilda samhällsgrupper och med olika social bakgrund, växlande utbildning osv. Det är därvid i och för sig självklart, att det är lättast att med information nå dem som dels är institutionellt sammanhållna i t. ex. ett gymnasium eller en grundskola, dels har vissa grundkunskaper om sitt informationsbehov och därigenom motivation att på eget initiativ skaffa sig ytterligare kunskaper. Framförallt eleverna i grundskola, fackskola och gymnasium får dessutom en ganska omfattande information utan eget initiativ via broschyrer och handböcker samt genom lektioner, radio- och TV-program. Trots detta föreligger det, som ovan nämnts, missnöje med den kollektiva informationens otillräcklighet. Därtill kommer att resurserna för individuell hjälp med planläggningen av de fortsatta studierna är alltför små.

KU har i del 1, kapitel 10, föreslagit, att sådan individuell studie- och yrkesorientering skall erbjudas eleverna i gymnasieskolan, särskilt sådana med svaga studieresultat.

I fråga om elever i framförallt ungdomsskolan är det därtill väsentligt, att informationen omfattar även deras föräldrar. Föräldrarnas uppfattning om såväl gällande kompetensbestämmelser som valet bland utbudet av fortsatt utbildning påverkar i varje fall de yngre skolungdomarna i hög grad. Det är därför mycket viktigt att föräldrarna har tillgång till korrekt och aktuell

information i dessa frågor.

Som tidigare framhållits torde dock det största behovet av utökad information i dessa frågor återfinnas bland de vuxna i och utanför utbildningsväsendet. Inte minst i den senare heterogena och svårnådda gruppen torde informationsbehovet vara stort.

Sammanfattningsvis kan konstateras att kompetensinformationen, för att den skall kunna utgöra ett effektivt vägledande instrument, bör uppfylla bl. a. följande krav.

a) Den bör vara fyllig och innehållsmässigt adekvat för den målgrupp den vänder sig till; bl. a. måste den utbildningssökande få klart för sig vilka krav utbildningen ifråga ställer på honom och skälen härtill.

b) Den bör med hänsyn till omfång och fördelning på olika media ges största möjliga spridning för att därigenom nå så många utbildningssökande och avnämare som möjligt.

c) Den bör vara språkligt och uttrycksmässigt lätt tillgänglig för att kunna dels stimulera latent utbildningsbehov och -önskingar, dels ge en korrekt vägledning i olika valsituationer.

d) Den bör kunna sättas in vid de tidpunkter då mottagarna är motiverade för att ta emot information av detta slag.

3.6.2 Informationens omfattning och spridning till olika målgrupper

När det gäller den externa informationen, dvs. informationen till allmänheten i vidsträckt mening, anser KU, att organisationen för spridning av information till elever i ungdomsskolan bör byggas ut att i än högre grad än nu omfatta även föräldrarna.

En förbättrad informationsspridning är vidare, enligt KU:s uppfattning, nödvändig för övriga målgrupper, exempelvis vuxenstuderande av olika slag, i kommunal vuxenutbildning, i studieförbundens och korrespondensinstitutens verksamhet samt i folkhögskolorna. Informationsspridningen till dessa grupper är i första hand en resursfråga. Samma informationsmaterial som gäller ungdomsskolan är som regel användbart även för dessa grupper studerande,

låt vara att det i viss mån måste anpassas efter den avsedda målgruppen.

Beträffande de vuxengrupper som inte befinner sig i utbildning, dvs. presumtiva utbildningssökande, krävs en något annan typ av information, som mer tillgodoser det behov av uppsökande verksamhet som tidigare påpekats. Därvid torde i viss utsträckning andra informationskanaler än för studerande i utbildning behöva anlitas. I detta sammanhang bör ånyo understrykas vikten av att denna kompetensinformation sätts in i sitt rätta sammanhang, dvs. i en samlad information om utbildnings- och arbetsmarknadsförhållanden.

Den av KU föreslagna orienteringskursen för vuxna (del 1, kapitel 10) bör kunna utgöra en lämplig organisatorisk ram för en sådan samlad information.

En annan målgrupp är företagen, som kan behöva information i dessa frågor för att bättre kunna planera och samordna sin interna utbildning med den av samhället tillhandahållna utbildningen. En för dem avpassad informationsverksamhet bör kunna främja en sådan samordning.

Antagningsmyndigheter av olika slag bör informeras, inte endast om kompetensreglernas innehåll utan också om intentionerna bakom dessa regler, något som kan underlätta en konsekvent och enhetlig tillämpning av författningar och tillämpningsföreskrifter.

3.6.3 Kraven på den skriftliga informationen

KU:s kartläggning av den nuvarande informationen i kompetensfrågor har givit vid handen, att den skriftliga informationen till informationsförmedlarna/funktionärerna kvantitativt sett, dvs. med avseende på den sammanlagda mängden information, i stort sett kan betraktas som tillfredsställande. Vissa brister i samordningen mellan olika publikationer har dock noterats och en svårighet att överblicka det samlade materialet har påtalats. KU vill därför förordna, att de berörda myndigheterna i samråd gör en översyn av det nuvarande materialet för

tjänstebruk, i syfte att bl. a. åstadkomma en lämplig arbetsfördelning mellan ämbetsverken och därigenom en rationalisering av informationsspridningen från de centrala myndigheterna till funktionärerna på läns- och lokalplanet.

Beträffande den information som vänder sig direkt till allmänheten har framhållits att informationen i vissa fall varit alltför allmänt formulerad och tvingat den enskilde utbildningssökanden att ta kontakt med någon funktionär för komplettering av uppgifterna. KU vill dock i detta sammanhang påpeka, att målet för den skriftliga informationen rimligen inte kan vara att den skall täcka hela informationsbehovet och kunna ge svar på varje enskild fråga. Dessutom behöver det nämnda kontaktbehovet inte alltid betraktas som en nackdel, under förutsättning att informationsmaterialet även innefattar en uppgift om var mer information finns att hämta. Tvärtom kan det många gånger vara en fördel, om den enskilde utbildningssökanden får kontakt med en lämplig funktionär, som kan ge honom hjälp att sätta in kompetensinformationen i det studie- och yrkesvägledningssammanhang där den rätteligen hör hemma. En förutsättning för detta är dock, att de personella resurserna hos de informerande myndigheterna är tillräckliga för att tillgodose en sådan efterfrågan på kompletterande muntlig information.

Vissa delar av informationen till allmänheten kan anses vara av lika stort intresse för alla, oavsett utbildningsbakgrund eller utbildningsmål. Hit hör t. ex. information om bakgrunden till och principerna för de olika kompetensbestämmelserna. En sådan information är särskilt angelägen, när nya behörighetsbestämmelser införs, något som bl. a. erfarenheterna från ikraftträdandet av kungörelsen om grundskolans kompetensvärde ger klart belägg för. Denna information om bakgrund och principer torde inte heller kunna tillgodoses enbart genom broschyrer och liknande utan måste också ingå som en del av den organiserade kollektiva och enskilda muntliga informationsverksamhet som bedrivs av yrkesvägledare och

yrkesvalslärare m. fl. Därtill bör andra tillgängliga informationskanaler utnyttjas, inte minst under den första tiden sedan nya bestämmelser utfärdats.

Även andra, mer detaljbetonade frågor är av intresse för alla utbildningssökande, t. ex. kvoteringsreglerna, bedömningen inom den fria kvoten, meritvärderingsbestämmelserna osv. Det är härvid önskvärt att denna information utformas så överskådligt att de sökande får en uppfattning om de variationer som föreligger mellan olika utbildningsvägar och en möjlighet att jämföra och bedöma sitt konkurrensläge vid dessa utbildningsvägar. Överhuvudtaget bör informationen vara så konkret som möjligt i syfte att underlätta för den sökande att bedöma sina förutsättningar och för att ge vägledning beträffande ansökningsförfarandet och ett eventuellt anförande av besvär över antagningsbeslutet. Det senare hänger naturligt samman med vad informationsutredningen anför om medborgarnas krav på information om rättigheter och möjligheter i olika samhällseliga frågor.

Vissa grupper av utbildningssökande är härutöver i behov av för dem särskilt avpassad information.

Vuxenstuderande. För dessa är den för studerande i ungdomsskolan avpassade informationen i huvudsak säkerligen tillfyllest. Viss komplettering, i första hand för de vuxenstuderande som ej har för avsikt att skaffa sig fullständig grundskole- eller gymnasiekompetens, kan dock vara nödvändig.

Vuxna utbildningssökande utan behörighetsgivande förutbildning. För dessa presumtiva sökandes räkning torde det som ovan framhållits vara nödvändigt att andra informationskanaler än enbart broschyrer och handböcker kommer till användning, t. ex. press, etermedia etc.

Sökande från vikande skolformer. I det informationsmaterial som för närvarande utges av de centrala myndigheterna behandlas de vikande och ersatta skolformernas behörighets- och meritvärderingsförhållanden ofta översiktligt och ganska ofullständigt. Antalet utbildningssökande med sådan ersatt eller under avveckling stadd utbild-

ning kan dock fortfarande beräknas vara tämligen stort, i varje fall de närmaste åren. Någon form av särskild avpassad skriftlig information om behörighets- och meritvärderingsbestämmelser för dessa grupper skulle således fylla en väsentlig informationsuppgift.

Utbildningssökande med utländska betyg. Dessa utgör för närvarande en ganska stor grupp sökande, vars behov av information i hithörande frågor knappast kan betraktas som tillfredsställande tillgodosett. Att åstadkomma en fullständig information till alla utländska utbildningssökande i Sverige (och utomlands) är förmodligen praktiskt ogenomförbart. Visst för utländska studerande generellt gällande material borde dock kunna utarbetas och göras tillgängligt för såväl till Sverige redan anlända utlänningar som, via de svenska beskickningarna utomlands, för presumtiva studerande medan de ännu befinner sig i hemlandet.

Till Sverige invandrade utlänningar och deras barn. Som tidigare nämnts, är detta en viktig och för närvarande eftersatt målgrupp, när det gäller information om utbildning etc. vari inbegrips även information om behörighets- och meritvärderingsfrågor. En till flera språk översatt allmän orientering om svenska skolformer, valmöjligheter i fråga om utbildning, kompetensbestämmelser etc. skulle fylla en mycket stor uppgift bland invandrare, vilkas barn går i svenska skolor. Även för föräldragegenerationens egen information om svenska förhållanden är en sådan orientering värdefull och kan underlätta anpassningen till det svenska samhället.

Ej antagna sökande. Den hårda konkurrensen till spärrade utbildningsvägar slår årligen ut åtskilliga utbildningssökande, som då måste antingen söka annan utbildning eller på olika sätt söka förbättra sina meriter till ett senare ansökningstillfälle. Det vore önskvärt med någon form av uppsökande information till dessa utbildningssökande. Denna kan ha en så enkel form som en hänvisning, på ansökningsblanketten eller annan lämplig handling, till den instans som kan ge ytterligare råd och upp-

lysningar.

Ovan har KU redovisat vissa synpunkter på utformningen av det hittills utgivna skriftliga materialet. Erfarenheterna visar att, som nu ibland sker, det knappast är tillfredsställande, att den enda information som ges är författningstexten in extenso. Det är i många fall önskvärt att författningstexten bearbetas ytterligare och utformas med tanke på den allmänna läsförståeligheten. I allt informationsmaterial, som är avsett för externt bruk, bör större hänsyn tas till vilken ålders- och utbildningsgrupp informationen vänder sig, och utformningen bör anpassas härefter. Vid utformningen av sådant informationsmaterial bör således t. ex. ett s. k. läsbarhetsindex utnyttjas och liknande metoder tillämpas för att så långt möjligt tillgodose kravet på läsbarhet och förståelighet.

Vissa krav på enhetlighet avseende den språkliga och tekniska utformningen bör också ställas. I egenskap av beslutande och verkställande myndigheter är det främst SÖ och UKÄ som har ansvaret dels för de bestämmelser, dels de tolknings- och tillämpningsföreskrifter, som ges ut genom olika kanaler. Därjämte förmedlar AMS dessa bestämmelser och föreskrifter i sina informationsserier och andra publikationer. Detta har hittills inneburit naturliga skillaktigheter i fråga om disposition och innehålls utförlighet. Enligt KU:s uppfattning bör åtgärder vidtas i syfte att göra innehållet i olika informationspublikationer så likformigt som möjligt med avseende på rubricering och disposition. Härigenom underlättas uppgiftssökandet för såväl funktionärer som allmänhet. Denna likformighet bör så långt möjligt gälla även den information som ges ut för utbildningsvägar (mot-svarande) utanför SÖ:s respektive UKÄ:s förvaltningsområde.

Informationen i kompetensfrågor är, enligt vad som tidigare sagts, i hög grad att betrakta som en samhällsinformation. Som sådan berör den direkt eller indirekt en mycket stor del av befolkningen. Medborgarnas rättmätiga krav på att få del av den information som berör dem innebär,

att de bör kunna nå och ta del av informationen på ett någorlunda bekvämt och inte alltför kostsamt sätt.

AMS, SÖ och UKÄ tillämpar något olika principer för distributionen av informationsmaterial till allmänheten. Så gott som all SÖ:s produktion köps av kommunerna samt av arbetsmarknadsverket och distribueras kostnadsfritt till eleverna och allmänheten genom skolans respektive arbetsförmedlingens försorg. UKÄ:s och AMS:s broschyrmaterial delas ut kostnadsfritt till allmänheten, ofta via arbetsförmedlingen. De handböcker som AMS ger ut (t. ex. Svenskt yrkeslexikon, Yrke och framtid) och som är kostsammare att framställa än broschyrerna, utdelas gratis endast i viss begränsad omfattning och säljs därtill direkt till allmänheten via bokhandeln.

KU finner denna variation i fråga om distributionssätt mindre tillfredsställande och föreslår, att möjligheten bör övervägas att staten övertar de informationskostnader som nu åvilar kommunerna, åtminstone vad beträffar allt material som behandlar kompetensfrågor.

3.6.4 Övriga kanaler och media för information

I sin analys av förutsättningar för samhällsinformation genom massmedia och andra media har informationsutredningen bl. a. undersökt *Sveriges Radios* framtida roll i samhällsinformationen. Man har därvid konstaterat, att etermedia är tillgängliga enbart för redaktionell information och alltså inte kan användas för beställd information, på motsvarande sätt som pressen kan användas för annonsering. Informationsutredningen har också funnit en klar skillnad mellan TV och radio som informationskanaler. »Trots stor genomslagskraft anses TV-mediets allmänna programverksamhet (undervisningsprogrammen undantagna) enligt genomförda undersökningar vara mera ägnad att väcka intresse och debatt än att ge bestående kunskap.» Beträffande ljudradion har man däremot konstaterat en intressant utveckling av den lokala samhälls-

informationen i regionalradion, som ökat i volym och betydelse under senare år.

Förutsättningarna att via TV ge intresseväckande och tillräckligt detaljerad sådan information i separata program erbjuder vissa problem. Däremot har radioprogram visat sig mer lämpade för viss detaljinformation. Genom TV skulle man dock kunna fästa allmänhetens uppmärksamhet på att en förändring skett, vari den består och var ytterligare information står att få.

Information i kompetensfrågor kommer redan nu ett par särskilda målgrupper, nämligen elever i gymnasium och fackskola, tillhanda genom etermedia. På beställning av AMS gör TRU ett antal radio- och TV-program för studie- och yrkesorienteringsverksamheten. I dessa program ingår även viss kompetensinformation.

Något ansvar för att kompetens- och andra närliggande utbildningsfrågor kontinuerligt bevakas i TV och radio kan självfallet inte åvila Sveriges Radio eller TRU. Det ankommer i första hand de ansvariga myndigheterna SÖ och UKÄ att bedöma vilka nytillkommande bestämmelser och ändringar i gällande bestämmelser som är av allmän giltigt intresse och efter denna bedömning lämna information till TT och Sveriges Radio.

Dagstidningarna har i regel en relativt god bevakning av nyheter och förändringar inom utbildningsvärlden och fyller därigenom en viktig informationsfunktion. KU anser det väsentligt att redaktionerna för dagspressens utbildningssidor hålls kontinuerligt underrättade även om nya och ändrade kompetensbestämmelser. I god tid före genomförandet av ett nytt kompetenssystem bör således, genom de ansvariga myndigheternas försorg, ett särskilt informationsmaterial utarbetas till pressens tjänst.

En annan informationskanal, som redan nu i viss utsträckning används av arbetsmarknads- och utbildningsmyndigheterna, är *annonsering* i dagspressen. Fördelarna med annonsering har behandlats av informationsutredningen, som bl. a. påpekar att man vid annonsering, dvs. beställd information där man köper annonsutrymmet, har

fria händer i fråga om utformning, utrymme, medium samt tidpunkt. Inte minst i samband med införandet av ett nytt kompetenssystem bör en bred bas för vidare information i dessa frågor kunna läggas genom annonsering.

Utöver de media och kanaler som här behandlats har KU också diskuterat möjligheterna att utnyttja även andra kanaler för informationsspridning. KU har bl. a. berört möjligheten att i form av massdistribution (masskorsband) till hushållen sprida uppsökande och intresseväckande kompetens- och utbildningsinformation, framförallt med sikte på vuxna. En annan informationsväg är affischen som i viss utsträckning redan används för arbetsmarknads- och utbildningsinformation.

3.6.5 Organisation av informationsverksamheten

Som inledningsvis nämnts vilar ansvaret för produktion och spridning av vad som här kallats kompetensinformation dels på UKÄ (universitet och vissa fackhögskolor), dels på SÖ (gymnasium, fackskola, yrkesskola samt övriga skolor inom SÖ:s ämbetsområde). AMS svarar, inom ramen för sitt ansvar för yrkesvägledningsverksamheten, för spridning av kompetensinformation inom hela utbildningsfältet.

Inom ramen för det organiserade samarbete beträffande studie- och yrkesvägledningsfrågor som finns mellan ämbetsverken (yrkesvägledningsnämnden), handläggs även frågor rörande kompetensinformationen.

Då det enligt KU:s uppfattning vore önskvärt med en klarare kanalisering av det informationsflöde i kompetensfrågor som för närvarande når den enskilde utbildningssökanden i olika valsituationer, bör de centrala ämbetsverken samarbeta även med andra informationsproducenter på det centrala, regionala eller lokala planet, inom såväl den statliga som den kommunala och enskilda sektorn. Detta innebär att ansvaret för all information om behörighet, meritvärdering, urval osv. på det centrala planet fortsättningsvis koncentreras till de

tre ämbetsverken UKÄ, SÖ och AMS. Detta torde förutsätta att resurser ställs till verkens förfogande för att avdela personal, som har till uppgift att hålla kontinuerlig kontakt med utvecklingen inom kompetensområdet samt att svara för en fortlöpande muntlig och skriftlig information till såväl funktionärer som allmänheten. Den önskade samverkan mellan ämbetsverken skulle främst bestå av ett nära samarbete mellan dessa ansvariga tjänstemän.

Denna samordnande funktion skulle t. ex. kunna gälla samordning av informationsmaterialet och övriga informationsåtgärder, tidsplaneringen av olika åtgärder samt ett gemensamt utnyttjande av experter för utformningen av informationsmaterialet.

Behovet av en samordning torde vara särskilt stort, när det gäller att lämna information om det nya kompetenssystem som kan bli ett resultat av KU:s förslag. Tidigare har påpekats att en av de första åtgärderna härvid bör vara att genom en marknadsundersökning söka definiera de olika målgrupperna och deras skilda informationsbehov. En naturlig fortsättning av en sådan marknadsundersökning är att med mediaexperters hjälp bestämma hur man bäst når de olika målgrupperna. Åtgärder av detta slag torde vara en angelägenhet som bör samordnas mellan de olika berörda myndigheterna.

Den nuvarande regionala och lokala organisationen för kompetensinformation skiljer sig i viss mån från den centrala. Ansvaret för spridningen av sådan information till personer i utbildning av olika slag delas av de tre centrala ämbetsverkens regionala och lokala myndigheter medan spridningen till personer utanför skol- och utbildningsväsendet huvudsakligen handhas av AMS underställda organ samt i viss mån av de lokala universitetsförvaltningarna.

Beträffande den regionala organisationen svarar länsarbetsnämndernas yrkesvägledningskonsulenter för information om arbetsmarknad och utbildningsmöjligheter med utgångspunkt i den gymnasiala skolan. Någon motsvarande informationsverksamhet på länsnivå (länskolnämnderna) finns

däremot inte när det gäller studieorienteringen inom de olika skolformerna. KU vill fästa uppmärksamheten på att sådana regionala tjänstemän skulle kunna ha en stor uppgift att fylla, inte minst för att avlasta SÖ informationsuppgifter som därtill lättare torde kunna handläggas regionalt. Med hänvisning till den nedan nämnda utredningen inom utbildningsdepartementet avstår emellertid KU från att lägga fram särskilda förslag i denna fråga.

Frågan om vilka funktionärsgrupper som skall handha studie- och yrkesvägledningen i grundskola och gymnasieskola och därmed även kompetensinformationen i dessa skolformer har utretts inom utbildningsdepartementet. Resultatet av detta arbete kan innebära en omorganisation och en utvidgning av den nuvarande verksamheten, vilket i princip dock inte innebär någon förändring av de olika målgruppernas informationsbehov, ej heller i innehåll och distribution av det centrala informationsmaterialet.

Vad beträffar informationen till personer utanför utbildningsväsendet är det naturligt, att denna även i fortsättningen kommer att ligga på AMS och på AMS underställda organ, som ett led i yrkesvägledningsverksamheten för vuxna.

3.6.6 Sammanfattande synpunkter

De synpunkter på kompetensinformationens organisation, innehåll, spridning och omfattning som KU redovisat i detta kapitel har närmast karaktären av en aktualisering av behov och problem som är väl kända, i varje fall för de myndigheter som bär ansvaret för utbildnings- och därmed även kompetensinformationen.

Det har emellertid varit angeläget för KU att söka kartlägga de eventuella brister i kompetensinformationen som finns idag och att peka på åtgärder som syftar till att förbättra och intensifiera denna information.

Det är vidare viktigt att konstatera, att många av de brister i informationen, som här framhållits, hänger samman med bristande ekonomiska och personella resurser inom de berörda ämbetsverken. Den effek-

tivering av kompetensinformationen som KU finner synnerligen angelägen förutsätter vanligen ökade resurser och medför därmed också ökade kostnader för i första hand studie- och yrkesvägledningsorganisationen.

Å andra sidan bör tillgängliga resurser utnyttjas effektivt. KU förordar att ett ytterligare samarbete kommer till stånd mellan de berörda ämbetsverken i syfte att finna en lämplig arbetsfördelning mellan dem i fråga om t. ex. produktion av skriftligt informationsmaterial och därmed en rationalisering av informationsspridningen, innebärande bl. a. vissa besparingar.

KU har särskilt velat fästa uppmärksamheten på behovet av information inför genomförandet av ett nytt kompetens- och urvalssystem. Det är nödvändigt att därvid vidta speciella åtgärder, för vilka kostnaderna ej varit möjliga att beräkna. De åtgärder som KU i första hand anser vara nödvändiga inför genomförandet av det nya kompetenssystemet är

- 1 att genomföra en marknadsundersökning för att definiera målgrupperna och deras skiftande informationsbehov

- 2 att med mediaexperters hjälp bestämma hur man bäst når de olika målgrupperna

- 3 att lägga en bred bas för informationen genom annonsering

- 4 att ägna särskild uppmärksamhet åt att informera funktionärer inom studie- och yrkesvägledningen samt de journalister som arbetar med utbildningsfrågor

- 5 att utarbeta material till pressens tjänst.

